

SEPTEMBER/OKTOBER 1999 JAARGANG 88

NATUURHISTORISCH

M A A N D B L A D

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

STUDIEGROEP TWINTIG
JAAR
1979-1999
PLANTEN

HOOFDREDACTIE

Drs. J. van der Coelen, Drs. B.G. Graatsma

REDACTIE

Drs. D.Th. de Graaf, J.T. Hermans, Dr. H.P.M. Hillegers, Mevr. Lic. M. Lejeune, Drs. T.J.D. Mulder

REDACTIE-ASSISTENT

R. Steverink

REDACTIE-ADRES

Postbus 882, 6200 AW Maastricht; e-mail: mail@nhmmaastricht.nl

COPYRIGHT

Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. Door het inzenden van kopij verklaart de auteur dat hij het uitsluitend recht tot uitgeven aan het Natuurhistorisch Maandblad overdraagt; bij afwijzing vallen de rechten terug aan de auteur en wordt hem de kopij teruggezonden

Naast het **Natuurhistorisch Maandblad**, dat aan alle leden gratis wordt toegezonden, verschijnen regelmatig afleveringen van de reeks **Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg**. Ongeregeld verschijnen daarnaast nog de zg. **Uitgaven** (boeken en rapporten). Deze **Publicaties en Uitgaven** worden uitgegeven door de **Stichting Natuurpublicaties Limburg**, secretariaat: J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, postgiro 6240547 te Melick

BASIS-ONTWERP TYPOGRAFIE

Stefan Graatsma, Maastricht

GRAFISCHE VERZORGING

bvdm, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Druk

Dit nummer: Drukkerij Rosbeek bv, Nuth

ISSN 0028-1107

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

VOORZITTER

A.J.W. Lenders, Groenstraat 106, 6074 EL Melick

ALGEMEEN SECRETARIS

H. Schmitz, Vinkenbergring 6, 6074 DL Melick

SECRETARIS GEGEVENSLEVERING

R.E.M.B. Gubbels, Langs de Veestraat 15, 6125 RN Obbicht

PENNINGMEESTER

H. van der Weijden, Stellingmolen 29, 6049 GN Herten. Telefoon 0475-311283

ADMINISTRATIE

A. Duysters (Bureau) en N.A. van de Wal (ledenadministratie). Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden, inlichtingen over studiegroepen, enz. richten aan: Administratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht. Tel.: 043-3213671. Postgiro: 1036366, voor België: 000-1507143-54

BESTELLINGEN van Publicaties, (oude) Maandbladen en andere uitgaven: uitsluitend schriftelijk bij het **Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap**, Groenstraat 106, 6074 EL Melick of door overmaking van de kosten van het gewenste (inclusief porto) op postgiro 429851 (voor België 000-1616562-57), onder vermelding van het gewenste

LIDMAATSCHAP

f 40,- (Bfr. 725) per jaar; jeugd-leden t/m 17 jaar, student-leden en 65+-leden f 20,- (Bfr. 360); bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. f 120,- (Bfr. 2165)

LOSSE NUMMERS

Dit themanummer kost f 15,-; leden f 10,- (incl. portokosten)

INTERNET

http://www.nhmmaastricht.nl

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG (SNL)

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
Contactadres: J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne. Tel.: 0475-462440

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek op het gebied van natuur en landschap in de provincie Limburg
Contactadres: P. Thomas, LTM-weg 26, 6412 BP Heerlen. Tel.: 045-5708870. E-mail: pthomas@ilimburg.nl

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg
Contactadres: E. Lamkin, Sauterneslaan 44b, 6213 ET Maastricht. Tel.: 043-3471552

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden voor het **Natuurhistorisch Maandblad** worden dringend verzocht zich zoveel mogelijk aan de richtlijnen te houden zoals opgesteld door de redactie. Een overzicht van deze richtlijnen met bijbehorende toelichting kan worden aangevraagd bij bovenstaand redactie-adres.

BIJ DE VOORPLAAT

Dit bijzondere en rijk geïllustreerde themanummer staat geheel in het teken van het 20-jarig bestaan van de Plantenstudiegroep en is tevens een eerbetoon aan August de Wever (1874-1947), Limburgs beroemdste botanicus. Naast diverse artikelen over de Plantenstudiegroep en De Wever wordt in dit nummer ook een nieuwe prijs geïntroduceerd, de August de Wever-prijs, ter gelegenheid van haar 20-jarig bestaan door de Plantenstudiegroep in het leven geroepen als blijvende herinnering aan de bekendste botanicus die Limburg heeft voortgebracht.

De bekendste en vermoedelijk enige foto van August de Wever. Diverse Plantenstudiegroep-excursies in binnen- en buitenland (foto's: B. Graatsma).

Dit nummer is een dubbelnummer. Daarom zal in oktober geen Maandblad verschijnen.

INHOUD

20 JAAR GEORGANISEERDE PLANTENSTUDIE IN LIMBURG	221
<i>B. Graatsma</i>	
20 JAAR PLANTENSTUDIEGROEP (1979-1999)	222
<i>Intermezzo: R. Steverink</i>	
ZOEKTOCHT	236
<i>M. Bruls</i>	
AUGUST DE WEVER	237
<i>B. Graatsma</i>	
DE BOTANISCHE NALATENSCHAP VAN AUGUST DE WEVER	238
<i>J. den Boer</i>	
DE AUGUST DE WEVER-PRIJS	240
<i>J. van den Berg</i>	
HERSTELPLAN BEEGDERHEIDE 1997-2001	241
<i>A. Arts & I. Borkent</i>	
DE GEMEENTEBOSSEN VAN BERGEN	244
<i>S. Keulen</i>	
DE KATHAGER BEEMDEN	247
<i>B. Reintjes</i>	
IVN 'DE MAASDORPEN': AL MEER DAN TIEN JAAR VRIJWILLIG LANDSCHAPSBEHEER	253
<i>H. van Houts, IVN-Weert e.o.</i>	
VRIJWILLIGERS ZORGEN VOOR DE ONTWIKKELING VAN EEN BIJZONDERE FLORA LANGS EEN SPOORBAAN	257
KORTE MEDEDELING	260
BOEKBESPREKING	260

20 JAAR GEORGANISEERDE PLANTENSTUDIE IN LIMBURG

Voor u ligt een bijzonder themanummer van het Natuurhistorisch Maandblad, dat geheel gewijd is aan het 20-jarig bestaan van de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

In dit Maandblad is een artikel opgenomen van de hand van Bart Graatsma, waarin 20 jaar geschiedenis van de Plantenstudiegroep gedetailleerd is vastgelegd. Het artikel is rijkelijk geïllustreerd met foto's uit het dia-archief van de auteur. Dit artikel wordt begeleid door een intermezzo, geschreven door Roel Steverink, waarin hij een persoonlijk gekleurde kijk geeft op zijn belevenissen binnen de Plantenstudiegroep.

Op zaterdag 18 september zal de Plantenstudiegroep een scala aan activiteiten ontplooiën rond haar 20-jarig bestaan. Eén van de hoogtepunten zal ongetwijfeld zijn de uitreiking van de eerste August de Wever-prijs aan een particuliere organisatie, die zich de afgelopen jaren speciaal heeft ingespannen voor het beheer van terreinen met hoge botanische waarden.

De August de Wever-prijs is vernoemd naar de beroemde Limburgse botanicus F.C.A. de Wever (1874-1947). In dit Maandblad wordt door ondergetekende in een kort artikel de prijs geïntroduceerd. Ook zijn er artikelen te vinden over de vijf terreinen / organisaties, die inmiddels voor de prijs genomineerd zijn. De artikelen zijn van de hand van auteurs, die nauw bij het beheer van de terreinen betrokken zijn. Tenslotte zijn in dit kader twee artikelen opgenomen, waarin aandacht geschonken wordt aan de persoon van de Wever: een biografie, geschreven door Miel Bruls, en een artikel over de botanische nalatenschap van De Wever, geschreven door Bart Graatsma.

Op de binnenzijde van de kaft achter in dit Maandblad vindt u nog meer informatie over het programma van zaterdag 18 september.

De Plantenstudiegroep is één van de oudste en actiefste studiegroepen van het Genootschap. Daarnaast kenmerkt de groep zich door de hechte band tussen de leden onderling, gepaard aan een enigszins anarchistische wijze waarop de club gestuurd wordt: naast enkele representatieve taken lijkt de

belangrijkste taak van de voorzitter het tweemaal per jaar beschikbaar stellen van zijn woonruimte voor de vergadering waarop het concept winter- dan wel zomerprogramma wordt vastgesteld en waarbij hij zijn gasten mag voorzien van koffie, koek en pils. Overigens zijn de meeste excursies en lezingen dan allang in het informele circuit geregeld en krijgt na afloop Bart Graatsma, die al jaren de netversie van het programma verzorgt, carte blanche voor het invoegen, schikken en schuiven naar eigen inzicht, waarvan hij dan ook volop gebruik maakt.

Op deze plaats wil ik gebruik maken van de gelegenheid om iedereen, die de afgelopen 20 jaar zijn / haar steentje bijgedragen heeft aan de activiteiten van de Plantenstudiegroep te bedanken. Maar daar bovenop wil ik iedereen bedanken voor de bijdrage aan de gezelligheid, de sfeer en de kameraadenschap. En tenslotte hoop ik dat velen zaterdag 18 september de weg naar het Natuurhistorisch Museum weten te vinden om samen met ons het lustrum te vieren.

Johan den Boer
voorzitter Plantenstudiegroep

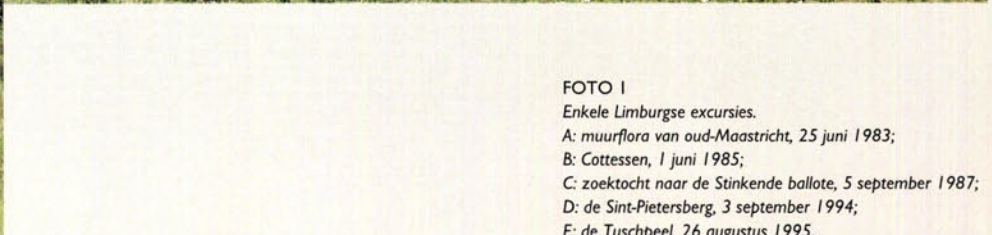
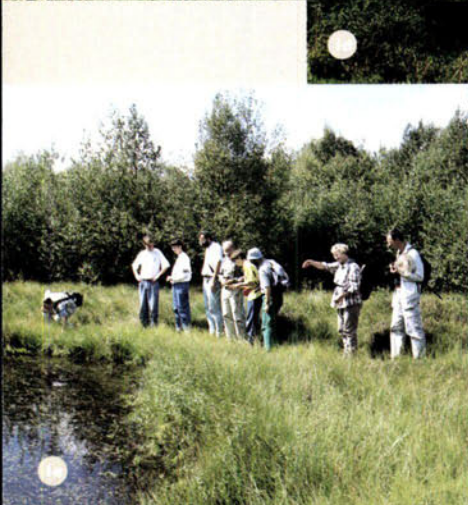
FOTO 1
Alendorf (D), 8 mei 1993
(foto: P. Hofhuizen).

FOTO 2
Hoge Fronten, 21 mei 1995
(foto: B. Graatsma).

FOTO 3
Düren (D), 19 augustus 1989
(foto: B. Graatsma).

De lithografie en druk van dit bijzondere nummer werden verzorgd en aangeboden door Drukkerij Rosbeek bv te Nuth, de geboorte-, woon- en werkplaats van August de Wever (1874-1947), huisarts en Limburgs beroemdste botanicus.

TWINTIG JAAR
PLANTENS
STUDIE
GROEP
1979-1999

FOTO I

Enkele Limburgse excursies.

A: muurflora van oud-Maastricht, 25 juni 1983;

B: Cottessen, 1 juni 1985;

C: zoektocht naar de Stinkende ballote, 5 september 1987;

D: de Sint-Pietersberg, 3 september 1994;

E: de Tuschpeel, 26 augustus 1995.

FOTO 3
 Excursie langs de oevers van de
 Maas ter hoogte van Berg a/d Maas,
 21 september 1985.

FOTO 2
 Enkele excursies in het aangrenzend buitenland.
 A: Belgisch deel Sint-Pietersberg, 1 juni 1991;
 B: Voerstreek, 16 april 1994;
 C: spoorweg-emplacement Lanaken, 29 juli 1995.

FOTO 4

Excursie in het dal van de Hohn,
14 april 1984.

FOTO 5

Enkele excursies naar de Belgische Ardennen.
A: Comblain-au-Pont, 16 juni 1985;
B: Bècô - La Reid nabij Spa, 2 juli 1988;
C: dal van de Holzwarche, 2 juli 1994.

FOTO 6

Enkele excursies naar de Duitse Noord-Eifel.
A: de Froschberg (1) en Ahrhütte (2) nabij
Blankenheim, 4 juli 1987;
B: Halsberg nabij Bad-Münstereifel (1 en 2),
3 april 1993.

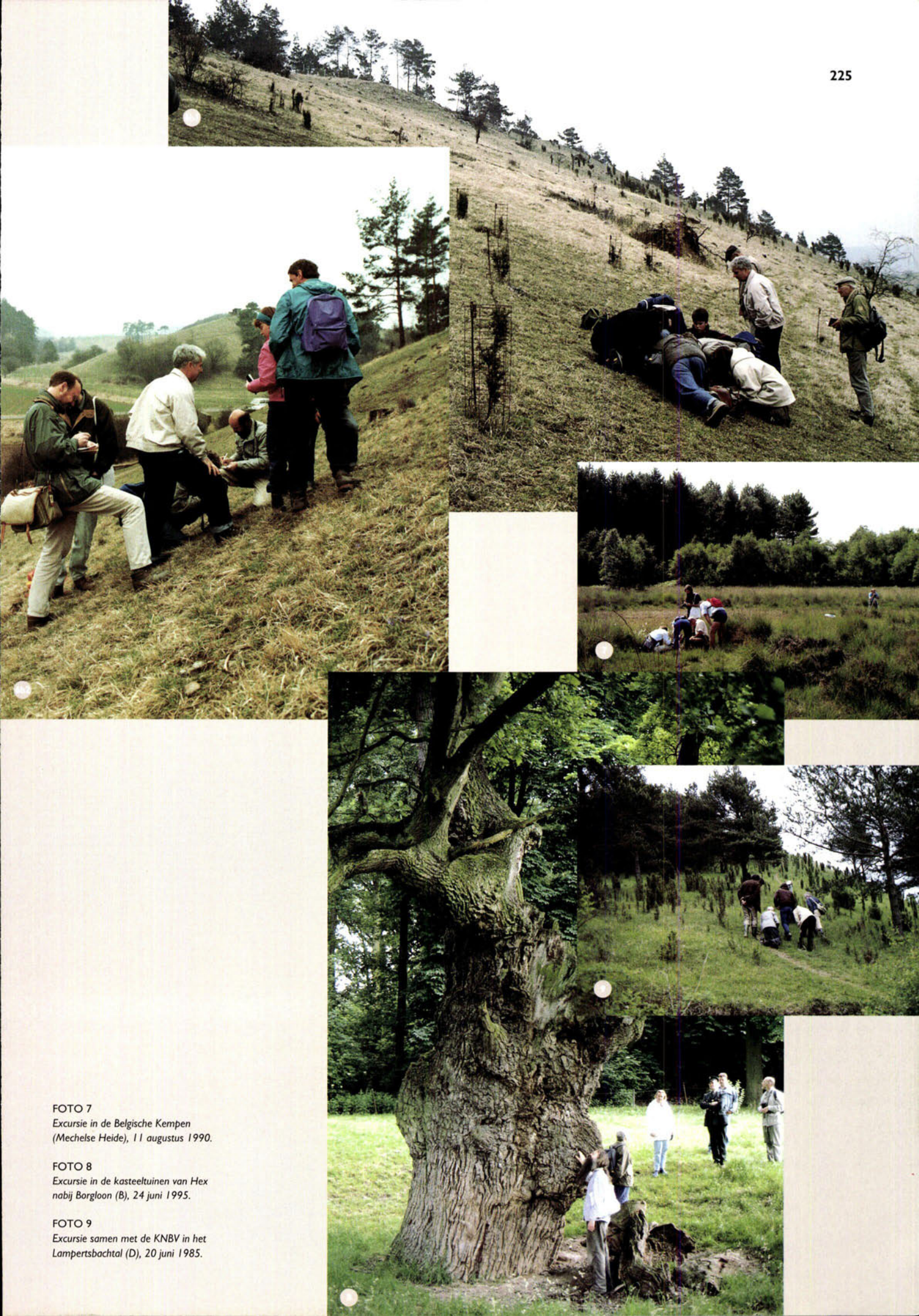

FOTO 7
Excursie in de Belgische Kempen
(Mechelse Heide), 11 augustus 1990.

FOTO 8
Excursie in de kasteeltuinen van Hex
nabij Borgloon (B), 24 juni 1995.

FOTO 9
Excursie samen met de KNBV in het
Lampertsbachtal (D), 20 juni 1985.

FOTO 10
Excursie in de Hoge Venen
(B), 3 augustus 1985.

FOTO 11
Excursie in het
Stramproyerbroek (B),
13 juni 1987.

FOTO 12
Excursie naar Zeeland,
22 augustus 1987.

FOTO 13
Excursie in het Torfbroek
(B), 4 juni 1988.

FOTO 14
Jubileum-excursie '10 jaar Plantenstudiegroep' naar
o.a. de Biesberg nabij Düren (D), 19 augustus 1989.

FOTO 15
Excursie in het Heiderbos (B), 11 augustus 1990.

FOTO 16

Excursie naar de Kleine Dommel/Urkhovense Zegge nabij Eindhoven, 4 juli 1992.

FOTO 17

Excursie naar het Verdrongen Land van Saeftinge (Zeeuws-Vlaanderen), 5 september 1992.

FOTO 18

Excursie in De Teut (B), 12 september 1992.

FOTO 19

Excursie in de vallei van de Dijle (B), 29 mei 1993.

FOTO 20

Excursie rond Han-sur-Lesse (B), 12 juni 1993.

FOTO 21

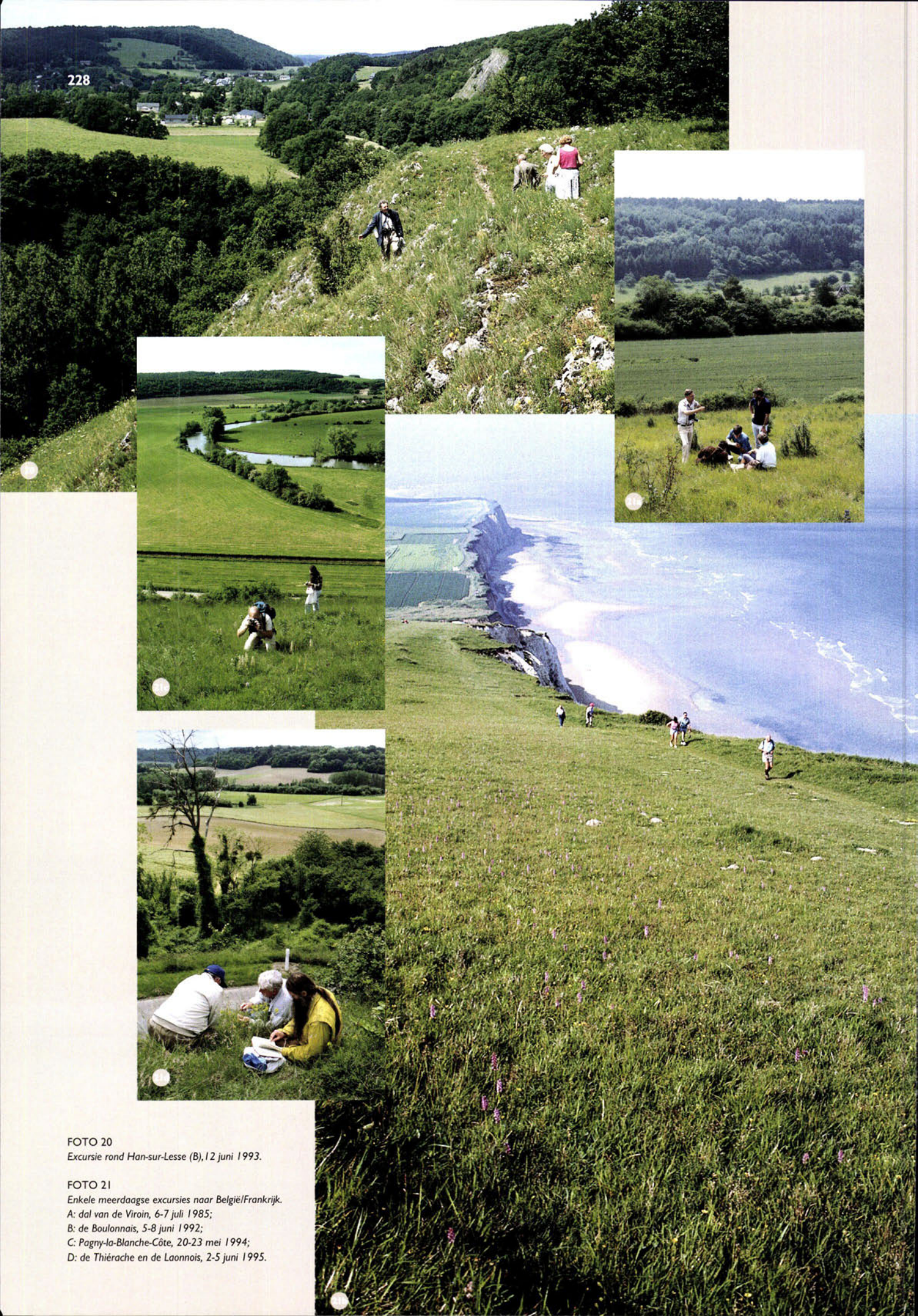
Enkele meerdaagse excursies naar België/Frankrijk.

A: dal van de Viroin, 6-7 juli 1985;

B: de Boulonnais, 5-8 juni 1992;

C: Pagny-la-Blanche-Côte, 20-23 mei 1994;

D: de Thiérache en de Laonnois, 2-5 juni 1995.

20 JAAR PLANTENSTUDIEGROEP (1979-1999)

Bart G. Graatsma, Natuurhistorisch Museum Maastricht, postbus 882, 6200 AW Maastricht

Op 14 december 1978 werd na een voorbereidingsperiode van ruim een jaar een oprichtingsvergadering belegd waarvoor diverse toentertijd (al) floristisch actieve dan wel geïnteresseerde Genootschapsleden alsmede enkele medewerkers van het Rijksherbarium te Leiden werden uitgenodigd (figuur 1). Daarmee was de oprichting van de PLANTENSTUDIEGROEP (PSG) een feit.

In de afgelopen 20 jaar is de Plantenstudiegroep uitgegroeid tot een grote groep liefhebbers van de in- en uitheemse wilde flora, ofwel floristen. Inmiddels telt de Studiegroep zo'n 125 geregistreerde leden, met een actieve kern van circa 30 personen. De PSG kent behalve een stuurgroep waarin een aantal actieve leden zitting hebben, waaronder een voorzitter en een (waarnemingen)secretaris, ook een zeer actieve excursie-commissie (inclusief een subcommissie buitenland) en een feestcommissie.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

Alvorens het reilen en zeilen van de Plantenstudiegroep in de afgelopen 20 jaar aan de hand van een aantal thema's de revue zal passeren, keren we even terug naar de jaren vóór 1979 in een poging de ontstaansgeschiedenis van de PSG te reconstrueren.

We moeten daarvoor teruggaan naar 1974. De eerste maal dat het begrip 'studiegroep' ter sprake komt, is in de algemene ledenvergadering van 14 december van dat jaar (ANON., 1975). Tijdens die bijeenkomst werd uitvoerig gediscussieerd over het verrichten of stimuleren van inventariserend natuurhistorisch onderzoek en het organiseren van excursies, cursussen en bijeenkomsten. Deze zaken zouden ondergebracht moeten

Ik word aangetrokken tot de lieflijke dingen die mij omringen, ik bezie ze, ik beschouw ze, ik vergelijk ze, ik leer tenslotte ze te ordenen en zie, eensklaps ben ik evenveel botanicus als nodig is voor iemand die de natuur slechts wil bestuderen om steeds weer nieuwe redenen te ontdekken om haar te beminnen.

Jean-Jacques Rousseau (1782)

(uit: Overpeinzingen van een eenzaam wandelaar (zevende wandeling), in de vertaling van Jan A. Van den Bosch en Ans de Greef, Prisma klassieken, 28. Utrecht, Het Spectrum, 1981)

Lijst van leden van het Nat. Hist. Genootschap en andere genodigden voor de bijeenkomst op 14 december 1978 ter oprichting van een studiegroep gericht op de flora (vegetatië) van Limburg.

Hermans J. Hertestraat 21 6067 EX LINNE
 Heurn Jhr. Drs. A.A. van Lindenstraat 32 6325 FB BERG EN DURELIJT
 Mennema Drs. J. Rijksherbarium Schelpenkade 6 2313 ST LEIDEN
 Moonen Fr. Irenestraat 54 6267 AZ CADIER EN KEER
 Ojtebeek A.W. Lage Kanaaldijk 100 6212 AL MAASTRICHT
 Thissen H. Leenhoflaan 7 6301 VG VALKENBURG
 Tangelder-Damen Mevr. S. Tuinderstraat 1 6212 GP MAASTRICHT
 Kortenaar J. Frankenstraat 22 6231 AL MEERSSEN
 Joosten T. Schelsberg 109 6413 AC HEERLEN
 Vergoossen W.G.L.M. Brugweg 20 6102 TK ECHT
 Huntjes L. CADIER EN KEER
 Op den Camp H.E. Westrand 42 6225 AT MAASTRICHT
 Poels Br. Thomas More Brusselsestraat 38 6211 PG MAASTRICHT
 Ganzevles W.C.L.M. Kerkstraat 16 6245 CB EIJSDEN
 Spreuwenberg P. Aan de Slagboom 2 6372 KW SCHAESBERG
 Curfs J.H.T. Kasteelstraat 6 6223 BJ BORGHAREN
 Graaf Drs. D. de Cobbenhagenstraat 8 B 6224 BJ MAASTRICHT
 Geel C. van Kwikstaartstraat 9 6165 SL GELEEN
 Rijk B.J. Sportlaan 14 6241 CL BUNDE
 Essers M.F.J. Keulerstraat 32 5854 BZ NIEUW BERGEN
 Veer W. de Beek 1 6102 VG ECHT
 Koelink J.G. Horenweg 29 6361 GE NUTH
 Rillegers H.P.M. Postbus 8 6267 ZG CADIER EN KEER
 Klippert EIJSDEN
 De Heren Adema en Van de Ham van het Rijksherbarium te Leiden
 Nieuwenhoven Dr. P.J. Trianonstraat 13 6213 AB MAASTRICHT
 Gilissen H.P.A.J. Rect. Thijssenstraat 9 6237 NG MOORVELD
 Coqlsma Mevr. C.C.M. Parijweg 1 6286 AJ WITTEM
 Hirtz Otto Harscampstrasse 76 Aachen
 Willems Drs. J.H. Parklaan 6 3722 BE BILTHOVEN
 De Heren Bonnemeyer en Ditvorst

FIGUUR 1

Lijst van genodigden voor de oprichtingsvergadering van de Plantenstudiegroep op 14 december 1978.

worden in Genootschapswerkgroepen met ieder een eigen klein bestuur. Voor aankondigingen en verslagen van dergelijke werkgroep-activiteiten zou dan een plaats in het Maandblad gereserveerd kunnen worden, terwijl af en toe en in overleg met de redactie een volledig Maandbladnummer ter beschikking kan worden gesteld, aldus het verslag.

Het verslag vermeldt nog dat Henk Hillegers tijdens de rondvraag alle steun aanbood op het gebied van de floristiek en grassen-onderzoek.

Op voorstel van de heren Meijer en Moonen werd nog staande de vergadering besloten tot het houden van een enquête onder alle Genootschapsleden met als doel de belangstelling voor dergelijke studie- c.q. werkgroepen te peilen. Uit de respons (213 positieve reacties) viel af te leiden dat velen geïnteresseerd waren in deelname en het verlenen van medewerking aan de nog op te richten werkgroepen (ANON., 1976).

Na een vertraging van bijna een jaar werd eind 1975 een aanvang gemaakt met besprekingen op botanisch, ornithologisch, geologisch en entomologisch gebied teneinde te komen tot het oprichten van werkgroepen in deze disciplines (ANON., 1976). De eerste studiegroep die rechtstreeks uit dit initiatief ontstond, is de op 20 maart 1976 door Huub Gilissen opgerichte Vogelstudiegroep.

Op 27 januari 1977 presenteerde Huub Gilissen in het bestuur een structuurplan voor het Genootschap, dat uitging van kringen en studiegroepen. Gilissen voorzag in de nabije toekomst de oprichting van meerdere studiegroepen (PELZERS & VAN WESTREENEN, 1992).

Tijdens de jaarvergadering te Arcen op 4 juni 1978 werd door de Vogelstudiegroep de behoefte kenbaar gemaakt te komen tot samenwerking met onder meer een studiegroep gericht op planten, vooral om te kunnen komen tot integratie van gegevens (ANON., 1978).

Na een voorbereidingsperiode van ruim een jaar werd er min of meer naar het model van de Vogelstudiegroep op 14 december 1978 in het Natuurhistorisch Museum Maastricht een oprichtingsbijeenkomst belegd van een 'studiegroep gericht op de flora (en vegetatie) van Limburg'. Voor deze bijeenkomst werden, mede op basis van gegevens uit de eerder genoemde enquête-uitslag, een aantal floristisch geïnteresseerde Genootschapsleden alsmede enkele medewerkers van het Rijksherbarium te Leiden uitgenodigd

FIGUUR 2
Orchideeën op de Sint-Pietersberg: Soldaatje
(*Orchis militaris*) op de Kannerhei (foto: B. Graatsma).

(33 in totaal, zie figuur 1). De belangstelling en het enthousiasme van de aanwezigen zorgde voor een voorspoedige start en veelbelovende toekomst. De eerste stuurgroep bestond uit Douwe de Graaf, Wim de Veen, Jan Hermans en Martin Essers (ANON., 1979). Daarmee was de oprichting van de Plantenstudiegroep een feit.

Het eerste veldseizoen voor de kersverse PSG begon in het voorjaar van 1979. Aangezien in deze periode (maart-september) verreweg de meeste en bovenal belangrijkste werkzaamheden van de PSG geconcentreerd zijn, is als uitgangsdatum voor zowel het 10-jarig (DIVERSE AUTEURS, 1989) als 20-jarig bestaan het jaar 1979 aangehouden.

INVENTARISATIE EN REGISTRATIE

Het belangrijkste doel van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is natuuronderzoek en het publiceren van de resultaten daarvan. Het verzamelen, bewerken en beschikbaar stellen van waarnemingsgegevens is dan ook een kernactiviteit van het Genootschap. Samenwerking en vooral uitwisseling van ervaringen en waarnemingen is daarbij van essentieel belang. De werkzaamheden van de Plantenstudiegroep sluiten daar volledig bij aan.

FIGUUR 3
Vingerzegge (*Carex digitata*) (foto: B. Graatsma).

Centraal in de activiteiten van de PSG staat het onderzoek naar het voorkomen van wilde planten in Limburg. Sommigen binnen de PSG richten zich in het bijzonder op één plantenfamilie of -geslacht, bijv. de orchideeën (figuur 2; KREUTZ, 1994) en de zeggen (figuur 3; HERMANS *et al.*, 1988). Er zijn er ook die zich verdiepen in het wel en wee van bepaalde bijzondere soorten, bijv. de Maretak (figuur 4; CUPEDO, 1981 en 1985) en de Jeneverbes (figuur 5; HILLEGERS, 1985 en 1994). Anderen richten zich op de inventarisatie van één regio binnen Limburg, bijv. Midden-Limburg ten oosten van de Maas of concentreren zich juist op de flora van een specifiek terrein, bijv. de Groote Heide bij Venlo (VAN DIJK & EENS-

FIGUUR 4

Maretak of Vogellijm (*Viscum album*) in het vroege voorjaar (foto: B. Graatsma).

FIGUUR 5

Jeneverbes (*Juniperus communis*) in een kalkgrasland op het Belgisch deel van de Sint-Pietersberg (foto: B. Graatsma).

HUISTRA, 1996; COOLEN, 1998). Nog weer anderen houden zich vooral bezig met de bescherming van zeer waardevolle begroeiingen, bijv. muurvegetaties in Maastricht (figuur 6; GRAATSMA, 1995; KRUYNTJENS & GRAATSMA, 1997). Er zijn leden die zich hebben toegelegd op het aanleggen van een herbarium (figuur 7). Anderen hebben inmiddels een uitgebreide dia-collectie aangelegd van de wil-

de flora van Limburg en omstreken (figuur 8). Waar de specifieke interesses ook mogen liggen, allen delen een sterke interesse in het wel en wee van de inheemse wilde plantengroei.

Diverse leden beschrijven hun vondsten en waarnemingen regelmatig in het Natuurhistorisch Maandblad, ofwel in de vorm van korte bijdragen dan wel als meer of minder

uitvoerige en vaak rijk geïllustreerde artikelen, steeds gebaseerd op nieuwe veldgegevens uit Limburg.

De PSG treedt ook op als vertegenwoordiger van de landelijke Stichting Floristisch Onderzoek Nederland (FLORON), waarmee alle relevante gegevens worden uitgewisseld.

Meteen na de oprichting is in 1979 (het eerste veldseizoen) begonnen met het systematisch en in groepsverband verzamelen van gegevens betreffende het voorkomen van planten in Limburg (voor een uitgebreide terugblik op de eerste vijf jaar van de PSG wordt verwezen naar DE GRAAF *et al.*, 1985).

De veldwaarnemingen worden genoteerd op speciaal door en voor de PSG ontwikkelde waarnemingskaartjes en schrijflijsten (DEN BOER & GRAATSMA, 1992) of op de landelijke FLORON- (vroeger Rijksherbarium-) streeplijsten.

De ingeleverde veldwaarnemingen worden vervolgens door de waarnemingssecretaris van de PSG kritisch beoordeeld op betrouwbaarheid en correctheid c.q. volledigheid alvorens ze op te slaan in het centraal beheerd (papieren) waarnemingen-archief van de PSG. De afgelopen 20 jaar is er op die manier door de PSG een ware schat aan informatie verzameld over de Limburgse flora.

De verzamelde informatie wordt sinds een tiental jaren middels het door het PSG-lid (en huidige voorzitter) Johan den Boer in 1988 speciaal daartoe ontwikkelde *Inventar*-programma (DEN BOER, 1989; DEN BOER & CORTENRAAD, 1986) via gezamenlijke invoersessies op een gestandaardiseerde wijze digitaal opgeslagen in het centraal computerarchief van het Genootschap. Leden die thuis zelf beschikken over het invoerprogramma van *Inventar* leveren hun waarnemingen ingevoerd en wel op floppy aan waarna ze, na een controle-fase, direct geïntegreerd worden in de centrale databank van het Genootschap.

Door deze uniforme centrale registratie blijven alle waarnemingen voor alle leden toegankelijk. De door de leden van de PSG verzamelde informatie is daarmee tevens gemakkelijk toegankelijk geworden voor alle relevante natuurbeschermingsinstanties en overheidsdiensten. De geautomatiseerde gegevensbank van het Genootschap herbergt inmiddels al zo'n 445.000 (!) waarnemingen van planten in Limburg. Steeds vaker wordt er dankzij de gegevens van de PSG in de provincie Limburg met de inheemse plantengroei rekening gehouden.

FIGUUR 6

Soortenrijke muurvegetatie op de oude walmuur aan het Lang Grachtje te Maastricht (foto: B. Graatsma).

Om de blik te verruimen en de kennis van de verschillende soorten en soortgroepen te vergroten, worden jaarlijks ook enkele dagexcursies over de grenzen georganiseerd. Het merendeel van de excursieterreinen ligt in de Belgische Ardennen (foto 5, zie ook BLINK, 1988) en de Duitse Noord-Eifel (foto 6), terwijl af en toe ook locaties worden bezocht in de Belgische Kempen (foto 7) en Haspengouw (foto 8).

Van de vele tientallen in de afgelopen 20 jaar gehouden buitenlimburgse dagexcursies mogen hier een aantal, om uiteenlopende redenen gedenkwaardige excursies, niet onvermeld blijven: de zomereexcursie van de KNBV naar Zuid-Limburg en omstreken (B & D) in 1985 (foto 9), dal van de Warche/Hoge Venen (B) in 1985 (foto 10), Stramproyerbroek (B) in 1987 (foto 11), Zeeland (NL) in 1987 (foto 12), Torfbroek (B) in 1988 (foto 13; zie ook GRAATSMA, 1989), omgeving Aken-Düren (D) in 1989 (foto 14), Heiderbos en Melchelse Heide (B) in 1990 (foto 15), Kleine Dommel/Urkhovense Zegge (NL) in 1992 (foto 16), Verdrongen Land van Saeftinge (NL) in 1992 (foto 17), omgeving Zonhoven/De Teut (B) in 1992 (foto 18), vallei van de Dijle (B) in 1993 (foto 19), Han-sur-Lesse (B) in 1993 (foto 20).

Naast de eigen dagexcursies sluit de PSG een tot meerdere malen per jaar ook aan bij excursies georganiseerd door de Limburgse Plantenwerkgroep van onze Belgische zusterorganisatie LIKONA en bij de in het oosten van Zuid-Limburg actieve Natuurbeschermingswacht Zuidoost. Daarnaast vindt er jaarlijks ook minstens een excursie plaats in samenwerking met de Florawerkgroep IVN-Weert. Ook aan de jaarlijks door de landelijke Stichting FLORON in Limburg georganiseerde streep-excursies nemen PSG-leden regelmatig deel.

De afgelopen twee jaar werd door de PSG contact gelegd met de Botanische Arbeitsgemeinschaft im Verein Niederrhein (D) hetgeen inmiddels enkele boeiende grensoverschrijdende excursies ter hoogte van Venlo/Swalmen heeft opgeleverd.

EXCURSIES

Het accent van de PSG-werkzaamheden ligt sinds haar oprichting op inventarisaties. Het streven daarbij is te komen tot een zo volledig mogelijk beeld van de verspreiding van plantensoorten binnen de provincie Limburg. De inventarisaties vinden zowel plaats in verenigingsverband tijdens georganiseerde gezamenlijke excursies als anderszins (in kleine groepjes of door individuele leden). Voor beginnende floristen zijn de groepsexcursies een prettige steun in de rug bij het leren determineren van wilde planten. De excursies in het veldseizoen (gemiddeld zo'n 25 zaterdag- en

10 donderdagochtend-excursies in de periode eind-maart – eind-september) richten zich voor het merendeel op Limburg (foto 1*), waarbij zowel complete km-hokken als specifieke terreinen worden geïnventariseerd, en het aangrenzend buitenland (foto 2). Een vast excursiedoel is de jaarlijks in september terugkerende Maas-excursie naar de drooggevalen Maasoever op zoek naar adventieven (foto 3). Een eveneens met enige regelmaat terugkerende excursie is de inmiddels klassieke grensoverschrijdende voorjaars-excursie naar het uit floristisch en vegetatiekundig oogpunt zeer rijke dal van de Hohn (B) ten zuiden van Vaals (foto 4; BONGERS & GOVERS, 1985).

TABEL I

Overzicht van de in de periode 1979-1999 door de Plantenstudiegroep georganiseerde meerdaagse excursies.

jaar	periode	bestemming	aantal deelnemers	verslag/soortenlijst
1981	9-13 juni	Laonnois (F)*	7	ja
1982	13-18 juni	Laonnois (F)*	6	ja
1983	24-29 juli	Laonnois (F)	8	ja
1984	16-17 juni	dal van de Nahe (D)	7	ja
1985	6-7 juli	dal van de Viroin (B) & Givet (F)	12	nee
1986	14-15 juni	dal van de Nahe (D)**	-	-
1987	-	-	-	-
1988	18-19 juni	Laonnois (F)	±12	nee
1989	24-25 juni	oostelijk Hessen (D)	±12	?
1990	9-10 juni	Montenach (F)	9	ja
1991	8-9 juni	Saarland (D)	10	ja
1992	5-9 juni	Boulonnais (F)	15	ja
1993	20-23 mei	Brandeville (F)	23	ja
1994	20-23 mei	Pagny-la-Blanche-Côte (F)	13	ja
1995	2-5 juni	Thiérache & Laonnois (F)	12	ja
1996	24-27 mei	Boulonnais (F)	12	nee
1997	16-19 mei	dal van de Nahe (D)	16	nee
1998	-	-	-	-
1999	-	-	-	-

*) geen open inschrijving. Excursie vond plaats in samenwerking met het Natuurhistorisch Museum Maastricht (zie BUSKENS, 1982a en b).

**) deze excursie heeft niet plaatsgevonden.

*) zie voor deze en volgende fotoverwijzingen de fotopagina's 222 t/m 228.

FIGUUR 7
Het direct dragen en schikken te velde van de verzamelde planten is een vereiste bij het aanleggen van een goed herbarium (foto: B. Graatsma).

FIGUUR 8
PSG-fotografen in actie tijdens de meerdaagse excursie naar het Saarland (D) in 1991 (foto: B. Graatsma).

Sedert 1981 bestaat er een traditie om jaarlijks een twee- tot meerdaagse excursie te organiseren (doorgaans rond Hemelvaart-Pinksteren) naar een wat verder weg gelegen,

Op initiatief van enkele PSG-leden werd de afgelopen jaren een aantal besloten week-excursies georganiseerd voor Genootschapsleden naar Europese bestemmingen die ge-

kenmerkt worden door een bijzonder landschap in combinatie met een rijke plantengroei (Reuzengebergte (CZ) 1992; Haute-Jura (F) 1993; Šumava (CZ) 1994; Brenne (F) 1995, 1996, 1997, 1998, 1999; Pagny-la-Blanche-Côte (F) 1995, 1997; Oostenrijk (A) 1998; Slovenië (SLO) 1999).

BIJENKOMSTEN

Buiten het voor de PSG zo belangrijke veldseizoen (maart-september) is de studiegroep ook actief.

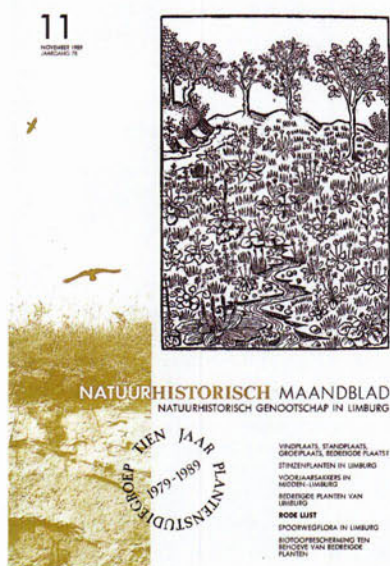
In het winterseizoen worden avondbijeenkomsten belegd waarop de leden gegevens uitwisselen, herbariummateriaal bespreken of dia's van belangwekkende vondsten en/of gebieden tonen. Daarnaast worden regelmatig sprekers uitgenodigd een bepaald botanisch onderwerp of een bepaalde groep ('moeilijke') soorten nader toe te lichten, vaak met interessante dia-voorstellingen of leerzame practica. Ook discussie-avonden rond actuele thema's (bijv. (her)introductie van soorten, ontwikkeling van nieuwe (oer)natuur) worden door de PSG georganiseerd.

Deze bijeenkomsten vinden als vanouds plaats in het Natuurhistorisch Museum Maastricht (figuur 9), de thuisbasis, bakermat en het kennis- en zenuwcentrum van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

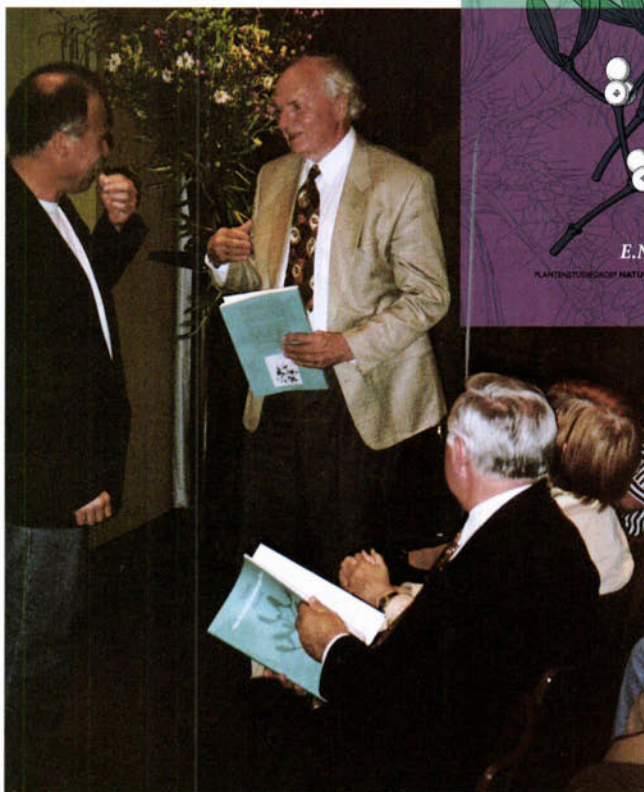
Een van de hoogtepunten in het 20-jarig bestaan van de PSG vormde het internationaal symposium over de bedreigingen voor en de bescherming van wilde planten, getiteld 'Wilde flora bedreigd! Beschermd?' en georganiseerd door het Natuurhistorisch Genootschap in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging en het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Dit symposium, de eerste jubileum-activiteit van het toen 75-jarige Genootschap, werd gehouden op 2 en 3 mei 1985 in Hotel Maastricht. Van dit symposium verscheen een uitvoerig verslag (ANON., 1985).

Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Plantenstudiegroep in 1989 organiseerde de PSG op 28 oktober van dat jaar een

FIGUUR 9
Het Natuurhistorisch Museum Maastricht met de De Wever-tuin (foto: B. Graatsma).

'kontaktdag voor vrienden van de Limburgse flora' die plaatsvond in de toenmalige Oranjerie te Roermond. Naast een vijftal voordrachten door daartoe uitgenodigde deskundige sprekers over diverse aspecten van de wilde plantengroei van Limburg, waren er diverse poster-presentaties. Bij die gelegenheid werd de eerste 'Rode Lijst' in Nederland, de 'Lijst van bedreigde planten in Limburg', officieel gepresenteerd. De tijdens dit symposium gehouden voordrachten zijn, tezamen met de eerste 'Rode Lijst', samen-

FIGUUR 11
Presentatie van het eerste exemplaar van de 'Atlas van de Zuid-Limburgse Flora' in het Natuurhistorisch Museum Maastricht op 30 mei 1997 met v.l.n.r. Ton Lenders (voorzitter NHGL), Eduard Blink (auteur Atlas) en (zittend) gedeputeerde Wijnen (foto: B. Graatsma).

FIGUUR 10
Jubileum-nummer '10 jaar Plantenstudiegroep'.

gebracht in een speciaal thema-nummer van het Natuurhistorisch Maandblad (figuur 10; DIVERSE AUTEURS, 1989).

Bij datzelfde 10-jarig bestaan werd nog een 'traditie' geboren, nl. een jaarlijks te houden 'culinaire bonte feestavond' in een culinair Limburgs etablissement, en dit ter afsluiting van het veldseizoen en bedoeld voor alle (oud)PSG-ers, al dan niet met aanhang.

PUBLICATIES

UIT DE FLORA VAN LIMBURG

Recente veldwaarnemingen van min of meer zeldzame of anderszins bijzondere wilde planten, gedaan in Limburg en aangrenzend

buiten- en binnenland, worden – voorzien van commentaar – sinds de oprichting van de PSG regelmatig gepubliceerd in het Natuurhistorisch Maandblad in de destijds speciaal daartoe in het leven geroepen rubriek 'Uit de Flora van Limburg'. Deze waarnemingenrubriek verscheen onder redactie van Douwe de Graaf 22 maal in de periode 1979-1984. Na een pauze van ruim twee jaar werd de rubriek onder redactie van Jan Cortenraad, later bijgestaan door Torben Mulder, in 1986 in enigszins gewijzigde vorm hervat waarbij de afleveringen ook een volgnummer kregen. Van deze rubriek zijn in totaal inmiddels 40 afleveringen verschenen (CORTENRAAD & MULDER, 1999). De PSG heeft met de in deze rubriek gepubliceerde waarnemingsgegevens destijds ook een belangrijke bijdrage geleverd aan de drielidige 'Atlas van de Nederlandse Flora'.

ATLAS

Om een meer volledig beeld te krijgen van de actuele verbreiding van wilde vaatplanten in Limburg is door de PSG sinds 1980 systematisch een groot aantal terreinbezoeken verricht waardoor met name van het zuidelijk deel van de provincie een goed overzicht van de daar voorkomende flora ontstond. Als resultaat van dat onderzoek verscheen in 1997 de eerste regionale flora-atlas van Limburg, de 'Atlas van de Zuid-Limburgse Flora' (figuur 11; BLINK, 1997), een mijlpaal in de geschiedenis van de Plantenstudiegroep. Deze atlas, een product van 16 jaar inventariseren door de PSG van de haar zeer na aan het hart liggende bijzondere Zuid-Limburgse plantenwereld, is vooral ook het resultaat en product van het doorzettingsvermogen van de 'opper-streper' van de PSG, Eduard Blink (figuur 12; DEN BOER & GRAATSMA, 1994). Het belangrijkste doel van deze Flora-atlas, die in eerste instantie beschouwd moet worden als een werkdocument, is het stimuleren van verder onderzoek naar het voorkomen van wilde planten in (Zuid-)Limburg.

RODE LIJST

De bescherming van de wilde flora van Limburg heeft in 1989 (10-jarig bestaan PSG) een extra impuls gekregen met de publicatie van de eerste lijst van bedreigde plantensoorten in Limburg, een door enkele leden van de PSG opgestelde 'Rode Lijst' voor de Limburgse flora (CORTENRAAD & MULDER, 1989).

FIGUUR 12
De 'opper-streper' van de Plantenstudiegroep, Eduard Blink, bij het determineren van enkele 'moeilijke gevallen' (A: excursie naar De Piepert en B: de spoorweginijding bij Eys, beide op 7 september 1991) (foto's: B. Graatsma).

Sindsdien zijn er, mede door het veelvuldig gebruiken van deze lijst, vele nieuwe waarnemingen van bedreigde en uitgestorven plantensoorten gedaan, hetgeen in 1998 geleid heeft tot de publicatie van een 'actualisering van de lijst van bedreigde planten in Limburg' (CORTENRAAD & MULDER, 1998).

TENSLOTTE

Een professionele achtergrond op botanisch gebied is voor leden van de Plantenstudiegroep beslist niet noodzakelijk. De studiegroep bestaat slechts voor een klein deel uit professionele biologen. Met een natuurlijke nieuwsgierigheid, een flinke dosis interesse en enig doorzettingsvermogen kan vrijwel iedereen zover komen dat hij of zij interessante en waardevolle waarnemingen doet en veel plezier beleeft aan de excursies en bijeenkomsten. Tenslotte zal het kijken naar en genieten van wilde planten in de ons omringende natuur voor de meeste PSG-ers toch altijd een gezonde en gezellige hobby blijven, zij het dat het al lang geen vrijblijvende hobby meer is.

Met de oprichting van de Plantenstudiegroep eind 1978 werd een nieuwe episode in de ge-

schiedenis van het floristisch onderzoek in Limburg gestart, een episode die door samenwerking en de bundeling van kennis en krachten inmiddels al een grote hoeveelheid kennis en informatie over de Limburgse plantengroei heeft opgeleverd en vastgelegd. Het streven van de Plantenstudiegroep blijft om een bijdrage te leveren niet alleen aan het beschrijven van de stand der dingen, maar ook aan een betere bescherming en herstel van de Limburgse plantengroei opdat ook zij die na ons komen er minstens zo intens van kunnen genieten.

LITERATUUR

ANONYMUS, 1975. Verslag algemene ledenvergadering op zaterdag 14 december 1974. *Natuurhist. Maandbl.* 64 (1/2): 1-4.
ANONYMUS, 1976. Verslag jaarvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap op zondag 13 juni te Steyl. *Natuurhist. Maandbl.* 65 (9): 142.

ANONYMUS, 1978. Verslag van de jaarvergadering te Arcen op zondag 4 juni 1978. *Natuurhist. Maandbl.* 67 (6/7): 87.
ANONYMUS, 1979. Verslag over het jaar 1978 van het secretariaat. *Natuurhist. Maandbl.* 68 (6/7): 125-131.
ANONYMUS, 1985. *Wilde flora bedreigd! Beschermde! Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XXXV, Afl. 3-4.*
BLINK, E.N., 1988. Botanische excursie Ardennen. *Natuurhist. Maandbl.* 77 (12): 199-200.
BLINK, E.N., 1997. *Atlas van de Zuid-Limburgse Flora 1980-1996. Plantenstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.*
BOER, J. DEN, 1989. Inventar. het informatiesysteem voor waarnemingenregistratie en collectiebeheer. *Natuurhist. Maandbl.* 78 (1): 20.
BOER, J. DEN & J. CORTENRAAD, 1986. Een geautomatiseerd waarnemingen informatiesysteem. *Natuurhist. Maandbl.* 75(5): 82-87.
BOER, J. DEN & B. GRAATSMA, 1992. Inventariseren van natuurwaarden. *Natuurhist. Maandbl.* 81 (1): 13-17.
BOER, J. DEN & B. GRAATSMA, 1994. 250.000 waarnemingen! *Natuurhist. Maandbl.* 83 (6): 114-117.
BONGERS, M.G.H. & A.A.M. GOVERS, 1985. Het dal van de Hohn. Vegetatie en bodem van een natuurgebied in Noordoost-België. *Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XXXV, Afl. 1-2.*
BUSKENS, R., 1982A. Een botanische excursie naar Noord-Frankrijk. *Natuurhist. Maandbl.* 71 (9): 149-152.
BUSKENS, R., 1982B. Verslag van een botanische excursie naar Noord-Frankrijk II. 9pp. Manuscript.
COOLEN, F.C.M., 1998. De flora van de Grootte Heide. *Natuurhist. Maandbl.* 87 (1): 3-10.
CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1989. Bedreigde planten van Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 78 (11): 181-185.
CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1998. Actualisering van de lijst van bedreigde planten in Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 87 (7): 161-170.
CORTENRAAD, J. & T.J.D. MULDER, 1999. Uit de Flora van Limburg. Afl. 40. *Natuurhist. Maandbl.* 88 (2): 36-39.
CUPEDO, F., 1981. Enkele opmerkingen over de huidige en vroegere verbreiding van de Maretak, *Viscum album* L., in Zuid-Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 70 (8): 121-126.
CUPEDO, F., 1985. Maretakken (*Viscum album* L.) in de noordelijke helft van Zuid-Limburg: onzekere toekomst. *Natuurhist. Maandbl.* 74 (10): 163-171.
DIJK, H. VAN & P. EENSHUISTRA, 1996. De plantengroei op de Grootte Heide bij Venlo. *Vrienden der Natuur* 14 (2): 5-19.
DIVERSE AUTEURS, 1989. Tien jaar Plantenstudiegroep 1979-1989. *Natuurhist. Maandbl.* 78 (1/1): 169-198.
GRAAF, D.T.H. DE, J. CORTENRAAD & E. BLINK, 1985. Planten kijken; van hobby tot beleid. *Natuurhist. Maandbl.* 74 (11): 207-209.
GRAATSMA, B.G., 1989. Excursieverslag. Botanische excursie Het Torfbroek (B). *Natuurhist. Maandbl.* 78 (1): 4-6.
GRAATSMA, B.G., 1995. Levende muren. Een geïllustreerde stadsecologische wandeling door Maastricht. Gemeente Maastricht & Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
HERMANS, H., H. HILLEGERS, P. SPREUWENBERG & W. DE VEEN, 1988. Zeggen van Limburg en omringende gebieden (aangevuld met de overige in Nederland voorkomende soorten). *Wetensch. Meded. KNNV* nr.189. Stichting Uitgeverij Kon. Ned. Natuurhist. Ver., Utrecht.
HILLEGERS, H.P.M., 1985. De Jeneverbes, uitgestorven in het Mergelland? *Natuurhist. Maandbl.* 74(3): 42-44.
HILLEGERS, H., 1994. 'Op de bres voor de Jeneverbes'. Herintroductie van de Jeneverbes in Zuid-Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 83(10): 175-178.
KREUTZ, C.A.J., 1994. Orchideeën in Zuid-Limburg. Tweede aanvullende druk. Stichting Uitgeverij Kon. Ned. Natuurhist. Ver., Utrecht.
KRUYNTJENS, B. & B.G. GRAATSMA, 1997. Een reudit voor Muurbloem en Stengelomvattend havikskruid. Consolidatie van een stadswal in Maastricht. *Natuurhist. Maandbl.* 86 (9): 223-228.
PELZERS, E. & F.S. VAN WESTREENEN, 1992. Kroniek van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.*

ZOEKTOCHT

In 1988 ben ik bij de Plantenstudiegroep gekomen. Mijn kennis van planten stelde niet zo heel veel voor, mijn interesse daarentegen was groot. Die interesse zal waarschijnlijk zijn opgewekt door een gebeurtenis op de lagere school. De biologie-onderwijzer vond het zitten in een lokaal iets, dat moest worden afgewisseld met een activiteit buiten. Dus trok onze klas naar buiten. Zo konden leerlingen meer voeling krijgen met de natuur. Dat was beter dan alleen maar iets zien in een boek. Je moest het echt beleven!

We trokken naar het Enci-bos om daar aan de bosrand een poging te wagen om planten te benoemen. Er werden plaatjes-determinatiegidsen uitgedeeld en we werden aan het werk gezet. Ik vond het heel spannend, want je wist niet wat je allemaal zou tegenkomen. Zo ontstond mijn eerste kennismaking met planten. De vonk moet daar zijn overgesprongen. Ik weet nog goed dat ik me enige jaren later al opwierp als natuurbeschermer, door een vriend van school, toen we door het bos liepen, op niet mis te verstane wijze op een distel te wijzen die hij dreigde te vertrapen.

Het Genootschap kruiste mijn pad eind '85 en begin '86 werd ik lid. Na twee aarzelende jaren meldde ik me bij de Plantenstudiegroep. Ik wist meteen, via een circulerende lijst, dat er ieder jaar excursies werden gehouden. Maar de eerste jaren deed ik nog niet mee. Hoeveel jongeren van mijn leeftijd waren er bij het Genootschap?, dat was voor mij belangrijk. En het beeld van bollebozen, die aan een universiteit biologie hadden gestudeerd schrok me nog te zeer af. Doch ik snakte naar plantenkennis. Ik weet nog goed welke mijn eerste plant was die ik op naam wist te brengen: Robertskruid. Letwel, niet via een ingewikkelde plantengids "zonder plaatjes", doch gewoon door het beeld van die plant, wat na herhaalde keren zien in mijn hoofd was blijven hangen. Dat was mijn eerste grote overwinning. Ik begon mee te gaan op excursies. Veel jongeren in mijn leeftijd waren er niet. Ik verbaasde me wel over de hoeveelheid plantenkennis, die men in het geheugen had opgeslagen.

Ik schafte mij de Heukels aan en wilde het moeilijke karwei van determineren ook onder de knie krijgen. Maar dat ging niet bepaald van een leien dakje. Het was letterlijk hondsmoeilijk, omdat ik alleen maar beschikte over basiskennis, tenminste wat van de lessen biologie was blijven hangen, want het vakjargon had ik nooit geleerd. Het werd zweten en zuchten en keer op keer constateren, dit klopt niet, begin maar opnieuw. Ik stond zelfs op het punt om het maar op te geven, toen de nestor van de Plantenstudiegroep Eduard Blink mij een klopje op de schouder gaf en zei: "niet opgeven, gewoon doorzetten, dan komt het vanzelf". Die stimulans is enorm belangrijk geweest. Het plezier in de materie werd mijn nieuw geluk. Toen ik dieper op de materie inging, opende zich een we-

reld van het kleine, die ik met verwondering via een loupe ontdekte. De meeste kenmerken werden mij met de paplepel ingegoten op excursies in binnen- en buitenland. Ik liep mee in een groepje, en als men halt hield, keek en luisterde ik mee naar wat daar werd verteld en gedemonstreerd. Er werd mij als nieuweling voorgedaan hoe je die kenmerken moest ontdekken. Je pakte bijvoorbeeld een blaadje van het St. Janskruid en als je het dan tegen het licht hield, zag je warempel allemaal gaatjes, dat was gemakkelijk te onthouden; geperforeerd, dus *Hypericum perforatum*. Heel bijzonder was de constatering dat ik, wilde ik werkelijke waardering voor planten krijgen, door de knieën moest en zo ontdekte ik kleinoden als *Vroegeeling*, *Klimopereprijs*, *Kandelaartje* en *Akkerviooltje*. Ik begon me echt thuis te voelen bij de Plantenstudiegroep en iedere excursie waar ik aan deelnam, leverde een keur aan nieuwigheden op. Ik drong ook door in de meest uiteenlopende biotopen, waar ik steeds weer andere groe-

Pagny-la-Blanche-Côte (F), 20-23 mei 1994
(foto: B. Graatsma).

pen en geslachten ontmoette. Ik bleef me verbazen over deze boeiende plantenwereld.

Tijdens deze eerste leerzame jaren had ik al de St. Pietersberg ontdekt. Allang de ondergrond, maar plotseling verplaatste mijn aandacht zich naar de zeer interessante bovengrond. De eerste keer dat ik op de Belgische St. Pietersberg een kalkgrasland aanschouwde was een openbaring. De pracht aan kleuren, de vormendiversiteit en de veelheid aan soorten overtrof mijn stoutste verwachtingen. Ik werd acuut liefhebber van de kalkgraslandgemeenschappen. Helaas zag ik hier plantensoorten voor het laatst en mag ik dankbaar zijn, dat ik ze toen nog heb mogen zien.

Deze ontdekking dat er zoiets wonderlijks als plantengemeenschappen bestonden, deed echt het fanatisme in me losbreken. Ik moest meer over deze boeiende zaken te weten komen. De juiste boeken hierover moest ik aanschaffen. Logischerwijs begon ik met de eerste delen van de "Ecologische Flora", die toen uitkwam, te kopen. Daarnaast volgde de "Atlas van de Nederlandse Planten" en drie

delen "Wilde Planten". En dankzij het doorzettingsvermogen en de inspanningen van een aantal doorgewinterde plantenkenners kon ik als kroon op de verzameling het net afgeronde vijfdelige werk "De Vegetatie van Nederland" in mijn boekenkast zetten. Nou nog alles bestuderen!

Het is laf om iedere keer de moeilijke jongens, zoals die minder leuke basterdwederiken of die saaie ganzevoeten uit de weg te gaan. Daarom kruisten op een gegeven moment ook de grassen en zeggen mijn pad. Het is trouwens opvallend: hoe meer je op de hoogte bent van het bestaan van een soort, hoe meer je ze ziet staan. Vroeger keek ik net als iedere leek naar grassen; grassen waren grassen, allemaal onopvallend, allemaal hetzelfde. Maar met meer aandacht ontdekte ik opeens de verschillen tussen al die soorten. Hetzelfde geldt voor de zeggen. Je krijgt plotseling door, waar je op moet letten en dan zie

je ze pas. Belangrijker nog, je stuit op een schoonheid die je niet eerder had waargenomen. Grassen en zeggen zijn niet langer decorvullers, nee, ze maken een wezenlijk deel uit van de compositie van een landschap en nog dieper, ze behoren tot een specifieke plantengemeenschap.

Voor mij bijzonder en tevens plezierig was het verschijnsel, dat ik jaren later, talrijke excursies verder, zelf nieuw bijgekomen plantenstudiegroepleden of andere geïnteresseerde leken de planten kon aanwijzen die ik zelf had leren kennen. Ook mijn broer heeft er toen profijt van kunnen trekken. Hij studeerde in Boskoop en

de niet misselijke studiestof wierp hem opeens het hoofdstuk "wilde planten" op zijn bord. We zijn toen met de auto naar diverse plekken gereden en daar in veld en bos heb ik hem van tientallen wilde planten de naam bijgebracht. Hij was aardig goed in het via de knoppen herkennen van diverse bomen en struiken, ik was al aardig bedreven in het benoemen van wilde planten door de kenmerken toe te passen, die ik in het veld tijdens excursies had opgestoken.

Dankzij de Plantenstudiegroep heb ik kennis mogen maken met de alpenflora en die kennismaking is een blijvende geworden. In Oostenrijk en Slovenië, hoog in de bergen kreeg het begrip "plant" voor mij een hele nieuwe betekenis.

De Plantenstudiegroep is met de jaren flink gegroeid. Steeds meer enthousiastelingen vonden de weg ernaar toe. Alleen jammer is dat de aanwas van jonge leden uitblijft. Het mag natuurlijk niet gebeuren, dat er een moment komt in de nabije toekomst, waarop er geen jongeren meer te vinden zijn, die het werk willen voortzetten. Ik hoop dat er binnenkort nog jongeren te vinden zullen zijn, die net als mij toen, een duik in de boeiende wereld van de planten willen wagen. Met dat vooruitzicht kan de Plantenstudiegroep met een gerust hart het nieuwe millennium binnenzellen.

Roel Steverink

AUGUST DE WEVER

Miel Bruls, Deweverstraat 21, 6361 BX Nuth

August de Wever (figuur 1) is in Nuth geboren op 14 maart 1874, als jongste kind van Frans de Wever en Elisabeth Hermans. Zijn vader had zich, na zijn huwelijk in 1850, als apotheker in Nuth gevestigd. Zijn eerste huis staat op het kerkhof, alwaar elf kinderen geboren worden (figuur 2). Frans de Wever stamt uit een Sittardse familie van horlogemakers en apothekers, bezigheden die veel geduld vereisten. Deze aanleg voor precisiewerk kwam onze kleine bioloog later zeer van pas bij het determineren van planten. Zijn moeder Elisabeth Hermans is een dochter van de koster-onderwijzer van Nuth en een zus van de bekende musicus Henri Hermans. Als in Sittard zijn vader sterft, stelt de erfenis onze apotheker in staat in Nuth een groot huis te bouwen, waaruit later de bekende villa "de Wever" ontstaat (figuur 3).

Na de dood van drie kinderen bestaat het gezin nog uit drie meisjes en vijf jongens, wier studie veel geld kost. Alexander en Jacques worden beiden tot priester gewijd en zijn later de pastoor van Heerlen en van Jabeek. De jongste zonen, Frans en August, trekken allebei naar Utrecht, waar ze rond 1900 afstuderen voor arts. Hubert de Wever trouwt met

Josephina Lodewick uit Maastricht en Lambertina trouwt Juliaan Alberts, zoon van de boekdrukker uit Gulpen. De jongste dochter, Antonetta, trouwt niet en blijft haar hele leven in de villa bij haar broer August wonen. Op 17 januari 1903 vestigt zich de jonge dokter in het ouderlijk huis als huisarts. Hij blijft ongehuwd, want alleen de wilde planten gelden zijn liefde. Van zijn vader, met wie hij samen de natuur introk, heeft De Wever geleerd in de heekunde geneeskrachtige kruiden toe te passen. Met Paracelsus is hij van mening, dat het uiterlijk van de plant veel van zijn geneeskracht verraadt. Planten met geel melksap helpen tegen geelzucht, en bladeren met rode vlekken tegen bloedziekten. Maar het liefst bestudeert hij de wilde planten. Met garagist Giel Mevis als chauffeur trekt hij na het morgenspreekuur er op uit, om op stille plekjes zeldzame planten op te sporen. Hij maakt nauwkeurige aantekeningen over de vindplaatsen en werkt vanaf 1911 mee aan het in kaart brengen van de planten in Zuid-Limburg.

Theoreticus als hij is, stelt hij overeenkomsten en verschillen van diverse plantenfamilies vast. Zijn beroemd herbarium telt 25.000 planten en rondom zijn villa, die wit geveerd wordt (figuur

FIGUUR 1
Dr. F.C.A. de Wever (1874-1947).

3), legt hij een biologische tuin aan. Als deze tuin geschilderd wordt, verft hij er zelf de rhododendrons op.

De Wever ontwikkelt zich zelf tot zo'n groot bioloog, dat er in 1930 aan een ere-doctoraat wordt gedacht, dat echter niet wordt verleend. Wel worden een ondersoort van het Muurhavijskruid en een bastaard van de Smalle en Brede stekelvaren naar hem genoemd. August is geen verenigingsman en bezoekt als lid van het Natuurhistorisch Genootschap nooit de vergaderingen. Hij is liever thuis, rookt een sigaartje en geniet van de koffie, die de huishoudster Marieke Ploem serveert. Zij is een dochter van Peter Ploem en Lies Penders en beheert haar leven lang het huishouden van de familie De Wever. Elke week haalt ze verse vis op de markt in Heerlen, maar in de aspergetijd niet, want dan eet August alleen maar asperges. Haar broer, die schoenmaker is, maakt voor onze dokter de schoenen. Zij moeten altijd twee maten groter zijn en de linker gelijk aan de rechter, om ze makkelijker aan te trekken. Toch wisselt hij ze elke avond om. Menigmaal ontdekt August op tafel de bril van zijn broer, die hij zich telkens toe-eigent, met de uitvlucht: "Hier kan ik beter mee kijken, dan met die van mij..." Maar de verhouding tussen beide doktoren blijft uitstekend. Als arme patiënten de dure medicijnen willen betalen, zegt de dokter altijd: "dat is niet nodig, want dat heeft die rijke vóór je al betaald". En iemand

FIGUUR 2
Het ouderlijk huis te Nuth rond 1900 alwaar vader Frans de Wever zijn apotheek had gevestigd.

met een wonde krijgt alleen een pleister, terwijl hij zegt "plak hem maar zelf op". Antonetta de Wever doet veel aan goede werken en is de steunpilaar van de Sint Bavo kerk. In 1921 en 1923 geeft ze elke keer f 4000,-, maar de schenking moet geheim blijven... De laatste tien jaren van haar leven wordt ze verzorgd in het sanatorium te Heerlen, waar zij sterft in 1937.

Frans de Wever is vijf jaar ouder dan zijn broer en geboren op 29 januari 1869. In 1900 is hij de enige dokter in Heerlen met zijn 5.000 inwoners. En in de namiddag houdt hij ook nog spreekuur in de villa te Nuth, als August op plantenjacht is. De omstandigheden in de gezondheidszorg zijn primitief en Frans de Wever sticht in 1904 aan de Putgraaf het St. Jozef-ziekenhuis, alwaar hij de eerste geneesheer-directeur is. Op den duur groeit het werk De Wever boven het hoofd en neemt hij ontslag, maar blijft actief als hoofd van de Röntgenafdeling. De straling, waaraan Frans bij het Röntgenapparaat blootstaat, wordt hem uiteindelijk fataal, en op 9 september 1940 is hij daaraan overleden. Als eerbetoon wordt het ziekenhuis van Heerlen naar hem genoemd.

Tijdens de oorlog wordt ook zijn broer in Nuth ziek en is niet meer in staat er vaak op uit te trekken. Hij constateert nog, dat de Limburg-

se flora er sterk op achteruit gaat. In het voorjaar van 1947, als zijn wilde planten ontluiken, overlijdt onze kleine, "grote" dokter een week na zijn verjaardag aan een hersentumor. Zijn villa en tuin komen in het bezit van zijn neef uit Gulpen, die het geheel op 6 december 1949 verkoopt aan de gemeente Nuth. De botanische tuin verwildert in tien jaar totaal en zijn plantenschat wordt verstrooid. In 1957 valt de villa in het gemeentelijk uitbreidingsplan aan

FIGUUR 3
Huize De Wever te Nuth ten tijde van de huisarts-praktijk van August de Wever.

de Stationstraat en wordt een jaar later afgebroken, na eerst als oefenobjekt voor de plaatselijke brandweer gediend te hebben. Weinig herinnert nog aan de pioniersarbeid van beide doktoren De Wever. Noch in Nuth, noch in Heerlen, waar het hospitaal nu Atrium heet...

DE BOTANISCHE NALATENSCHAP VAN AUGUST DE WEVER

Bart G. Graatsma, *Natuurhistorisch Museum Maastricht, postbus 882, 6200 AW Maastricht*

Fredericus Cornelius August de Wever, Limburgs beroemdste botanicus, werd geboren op 14 maart 1874 te Nuth. Als jongste telg in een gezin van elf kinderen werd hij aan de hand van zijn vader *de natuur* ingeleid. Zijn vader, van beroep apotheker met een speciale interesse in planten (artsenijgewassen), was zijn leermeester.

Op zoek naar planten in de vrije natuur was August zijn onafscheidelijke metgezel. Met zijn vader dwaalde hij door veld en bos, in beemd en hei, langs sloot en plas. Zo leerde de jonge August van hem al vroeg de taal van bloemen en kruiden. Het neuzen in de rijke boekenschat op botanisch gebied van vaders bibliotheek prefereerde de jonge August verre boven alle andere jongensspelletjes. Op de dorpsschool was hij een levend, wandelend

herbarium of kruidboek. Op de H.B.S. kende hij Dumoulin's beroemde 'Guide du Botaniste dans les environs de Maastricht' uit 1868 uit het hoofd en was al geheel vertrouwd met soorten, geslachten, families, orden, klassen en typen uit het plantenrijk (ANON., 1947). In 1903, nadat August de Wever als gediplomeerd arts de universiteit van Utrecht heeft verlaten, vestigt hij zich als huisarts in zijn ouderlijk huis te Nuth bij zijn bejaarde ouders.

De betekenis van Dokter de Wever voor de plankunde ligt niet, zoals men in eerste instantie van een arts zou verwachten, op het terrein van de geneeskunde, maar juist op het vlak van de zuiver botanische wetenschap. Als medicus was hij in zijn streek zeer gezien,

als botanicus zeer vermaard, niet alleen in Zuid-Limburg, maar in geheel Nederland en zelfs ver over de landsgrenzen heen.

De Wever was een echte verzamelaar ten behoeve van studie en wetenschap, getuige zijn zeer omvangrijke botanische nalatenschap. Zijn uitgebreid herbarium, dat in zijn geheel bewaard is gebleven, verkeert momenteel weer in goede staat dankzij het monnikenwerk en geduld van de heer Van Heurn die de afgelopen 22 jaar het volledige Herbarium De Wever (ca. 20.000 op grote vellen gemonteerde gedroogde exemplaren; figuur 1) vel voor vel met veel zorg geconserveerd heeft en daarnaast alle vellen in een kaartstelsel geregistreerd heeft. In het Herbarium De Wever, dat momenteel deel uitmaakt van de collectie botanie van het sinds 1912 aan

het De Bosquetplein gevestigde Natuurhistorisch Museum Maastricht, zijn de bewijzen te vinden van de vroegere rijkdom en verscheidenheid aan wilde planten die Zuid-Limburg gekend heeft. Indrukwekkend daarbij is het studiemateriaal dat aan de herbariumvellen is toegevoegd en waaruit de grote interesse en studiezijn, maar vooral ook de uitgebreide kennis van deze grootmeester van de Zuid-Limburgse flora valt af te leiden. De Wever was een echte florist, een botanicus die systematische overeenkomsten en verschillen tracht vast te stellen tussen de diverse plantensoorten van typische groeiplaatsen.

Om zijn uitgebreide kennis van de Limburgse plantengroei vast te leggen heeft De Wever ons behalve een lijvig herbarium ook een indrukwekkende collectie planten- en vegetatie- c.q. landschapsfoto's nagelaten. De Wever benutte daartoe ook met zeer veel toewijding het medium fotografie, getuige de prachtige groot-formaat foto's van speciaal door hem in het veld uitgezochte rijkbloeiende exemplaren van een groot aantal bijzondere Zuid-Limburgse plantensoorten die door bekwame fotografen onder zijn toezicht, veelal met behulp van een zwart fluwelen scherm als achtergrond, ter plekke op de gevoelige plaat werden vastgelegd. Ook deze collectie maakt thans deel uit van de collec-

collectie ook nog een indrukwekkende hoeveelheid manuscript-aantekeningen op dubbele folio-vellen, keurig geordend per plantenfamilie en -geslacht (517 genera). Ook hieruit blijkt weer hoe intensief en nauwgezet hij zich bezig heeft gehouden met de bestudering van de lokale wilde plantengroei. Ook zijn botanische bibliotheek, een ware schat aan botanische werken waaronder vele zeldzame exemplaren, bevindt zich thans in het Natuurhistorisch Museum Maastricht en maakt daar nu deel uit van de museumbibliotheek. De Wever heeft ook veel van wat hij op schrift heeft gesteld, gepubliceerd, voor het merendeel in de Jaarboeken van het Natuurhistorisch Genootschap (1911-1924) en in het Natuurhistorisch Maandblad (164 bijdragen tussen 1912 en 1947).

De Wever was op het gebied van de botanie geheel autodidact. Hij had weinig behoefte aan contact met anderen. Tot aan 1917 heeft hij geregeld deel genomen aan de verenigingsactiviteiten van het mede op zijn initiatief in 1910 ten doop gehouden Natuurhistorisch Genootschap in Limburg zoals bestuursvergaderingen en maandvergaderingen. Ook leidde hij in die periode verschillende malen de jaarlijkse botanische excursies (ANON., 1947). Sindsdien namen zijn activiteiten in het openbaar gestaag af, zijn studiezijn en werkzaamheid daarentegen namen toe. De We-

Zijn vele publicaties vormen, tezamen met het Herbarium De Wever, de manuscript-aantekeningen en het foto-archief, een belangrijke wetenschappelijke nalatenschap van onschatbare historische waarde voor de geschiedenis van landschap en plantengroei in Zuid-Limburg (ANON., 1974). Echter, een groot deel van het Archief De Wever is onder in de flora van Zuid-Limburg geïnteresseerde floristen, natuurbeschermingsinstaties en overheidsdiensten tot op heden onbekend gebleven. De inhoudelijk slechte en beperkte toegankelijkheid van het originele bronnenmateriaal ligt hieraan ten grondslag. Deze constatering vormde voor de schrijver van dit overzicht mede de aanzet tot een onderzoek naar de inhoud en de mogelijkheden van digitalisering van het complete bronnenmateriaal (GRAATSMAN, 1997). Door dat waardevol historisch materiaal aan de vergeltheit te onttrekken en het geheel wetenschappelijk te ontsluiten en te digitaliseren, zal het in de toekomst mogelijk moeten worden het Archief De Wever snel en efficiënt via diverse ingangen te raadplegen. Daarmee zal deze botanische schatkamer niet alleen voor een historisch-botanisch geïnteresseerd publiek, maar bovenal voor alle relevante natuurbeschermingsinstaties en overheidsdiensten toegankelijk worden waarmee een belangrijke bijdrage kan worden geleverd aan een reconstructie van de plantengroei van Zuid-Limburg in de eerste decennia van de 20e eeuw.

Het komt wel vaker voor dat een florist zijn omgeving goed kent. Het komt helaas maar zelden voor dat een florist zijn omgeving zo goed vastlegt in woord, beeld en een verzameling naturalia, dat het voor anderen mogelijk is om de plantengroei van een, in dit geval ook nog bijzonder rijk deel van Nederland in een inmiddels ver achter ons liggende periode zo goed te leren kennen. Bij de studie naar de plantengroei van Zuid-Limburg zal het Archief De Wever dan ook altijd een bron van inspiratie blijven.

LITERATUUR

- ANONYMUS, 1947. Herdenkingsnummer F.C.A. De Wever. *Natuurhist. Maandbl.* 36 (5/6): 29-41.
- ANONYMUS, 1974. De Wever-nummer bij de herdenking van zijn 100ste geboortedag. *Natuurhist. Maandbl.* 63 (3/4): 51-79.
- GRAATSMAN, B.G., 1997. Naar een historische referentie voor de flora en de vegetatie van Zuid-Limburg. *Ontsluiting historisch waarnemingen-archief NHG. Natuurhist. Maandbl.* 86 (2): 25-34.

FIGUUR 1.
Voorbeeld van een herbariumvel uit het Herbarium De Wever: een door De Wever in april 1902 verzameld exemplaar van Blauwgras (*Sesleria albicans*) op de westhelling van de Sint-Pietersberg nabij de Franse Batterij (foto: B. Graatsma).

tie botanie van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Het omvangrijke botanisch archief dat De Wever nog tijdens zijn leven aan het Natuurhistorisch Genootschap c.q. het Natuurhistorisch Museum Maastricht heeft overgedragen, herbergt naast het herbarium en de foto-

ver leidde in feite een kluzenaarsleven, waarin hij zoveel mogelijk bezoeken vermeed. Wel heeft hij met vrijwel alle Europese botanici van naam contact gehad en was hij voor de Noord-Nederlandse floristen een onuitputtelijke vraagbaak, getuige zijn uitgebreide correspondentie op botanisch gebied.

DE AUGUST DE WEVER-PRIJS

Johan den Boer, Heerderweg 74A, 6224 LH Maastricht

De Plantenstudiegroep is één van de oudste studiegroepen van het Natuurhistorisch Genootschap. De bestudering van de inheemse flora is haar primaire activiteit. Anderen in Limburg zijn ook met planten bezig, maar veelal in eerste instantie vanuit een andere benaderingswijze. Terreinbeherende organisaties hebben als belangrijkste taak de bestaande natuurwaarden te behouden dan wel te vergroten. Ook zijn er in onze provincie verschillende organisaties actief op het brede gebied van de natuureducatie.

Natuurlijk zijn deze drie activiteiten (studie, beheer en educatie) niet los van elkaar te koppelen. Voor goed terreinbeheer en educatie is natuurlijk kennis nodig. Andersom geldt dat voor de plantenstudie het van belang is dat de inheemse flora beschermd wordt: er moet tenslotte nog wel wat te bestuderen overblijven! Ook zullen mensen die kennis vergaren vroeg of laat die kennis uit willen dragen.

De Plantenstudiegroep bestaat 20 jaar en heeft een actief leven achter de rug, zoals elders in dit Maandblad beschreven staat. Het is een goed gebruik om bij een lustrum even stil te staan bij wat geweest is en te kijken naar wat komen gaat. Natuurlijk zijn wij trots op onze eigen prestaties, maar tegelijkertijd realiseren we ons dat ook vele anderen bijgedragen hebben aan het bestuderen, behouden en bekend maken van onze Limburgse flora.

Bovenstaande lijkt ons voldoende reden om tijdens de viering van ons lustrum niet alleen zelf in het centrum van de belangstelling te staan. We hebben er dan ook voor gekozen om terreinbeherende organisaties die een speciale bijdrage leveren aan het in stand houden van de Limburgse flora in het zonnetje te zetten.

DOEL

De August de Wever-prijs heeft tot doel het stimuleren van natuurlijke personen en organisaties, die bij het beheren van de onder hun hoede staande terreinen in Nederlands Limburg de floristische en vegetatiekundige waarden van die terreinen in stand houden of zo mogelijk versterken.

Voor de prijs komen alleen in aanmerking organisaties of privé-persoonen, die het beheren van natuurterreinen niet als primaire doelstelling hebben. De prijs immers is bedoeld als stimulans en wij vinden het van groot belang dat ook rekening wordt gehouden met botanische waarden buiten de officiële natuurreservaten om.

Uitgesloten van deelneming zijn met name: Vereniging Natuurmonumenten, Stichting Ark, Stichting Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer.

Wel in aanmerking komen bijvoorbeeld: gemeenten, waterschappen, IVN's, individuele boeren, enz.

DE PRIJS

De prijs is vernoemd naar August de Wever, zonder twijfel de meest bekende botanicus van Limburg. Een biografie en een overzicht van zijn botanische nalatenschap vindt u elders in dit themanummer. Binnen de doelstelling van de prijs onderscheiden we nog twee categorieën kandidaten:

- zij die beroepsmatig hun terreinen beheren en
- de vrijwilligers, die uit betrokkenheid met de natuur in hun vrije tijd aan het werk zijn

Voor beide categorieën is er een symbolische prijs beschikbaar. Voor de winnaar in de tweede categorie gaat de prijs vergezeld van een geldbedrag dat gebruikt kan worden voor de onkosten, die uiteraard gepaard gaan met de beheerswerkzaamheden.

De prijzen worden voor het eerst toegekend tijdens de lustrumfestiviteiten van de Plantenstudiegroep op 18 september 1999. Iedere belangstellende is daarbij welkom in het Natuurhistorisch Museum Maastricht van 10.00 tot 12.00 uur (zaal open 9.30 uur)

In de toekomst kan de prijs vaker worden toegekend en wel als zich daarvoor een toepasselijke gelegenheid voordoet.

JURY

Door het bestuur van de Plantenstudiegroep zijn de volgende personen aangetrokken om zitting te nemen in de jury:

<i>Eduard Blink</i>	Plantenstudiegroep NHG
<i>Philip Bossenbroek</i>	Staatsbosbeheer
<i>René Gerats</i>	Limburgs Landschap
<i>Jan Hermans</i>	Plantenstudiegroep NHG
<i>Gerrit van der Mast</i>	Natuurmonumenten
<i>Torben Mulder</i>	Provincie Limburg (voorzitter jury)

De jury heeft een groot aantal terreinen en hun beheerders onder de loep genomen. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een lijst van vijf genomineerde organisaties. Hun terreinen worden elders in dit Maandblad aan u voorgesteld. Op 18 september zal de jury de definitieve winnaars bekend maken.

TOT SLOT

De laatste jaren merken we dat de samenwerking tussen organisaties die – elk op hun eigen wijze – zich bezig houden met de Limburgse natuur, sterk toeneemt. Dit valt zeer toe te juichen. Temeer daar er nog veel werk verzet zal moeten worden om datgene wat er nog rest van de eertijds zo beroemde Limburgse flora te behouden en om waar mogelijk datgene wat verloren is gegaan terug te winnen.

Ook zijn er plannen voor nieuwe vormen van natuur en dus ook nieuwe kansen voor de flora. Een voorbeeld zijn de plannen voor de Maas en haar zijrivieren. Een sterk front van natuurorganisaties is nodig om er voor te zorgen dat de natuurbelangen bij deze plannen niet ondergesneeuwd raken.

We hopen dat de uitreiking van deze prijs weer een goede aanleiding zal blijken te zijn om elkaar te ontmoeten, de banden aan te halen en plannen voor de toekomst te maken.

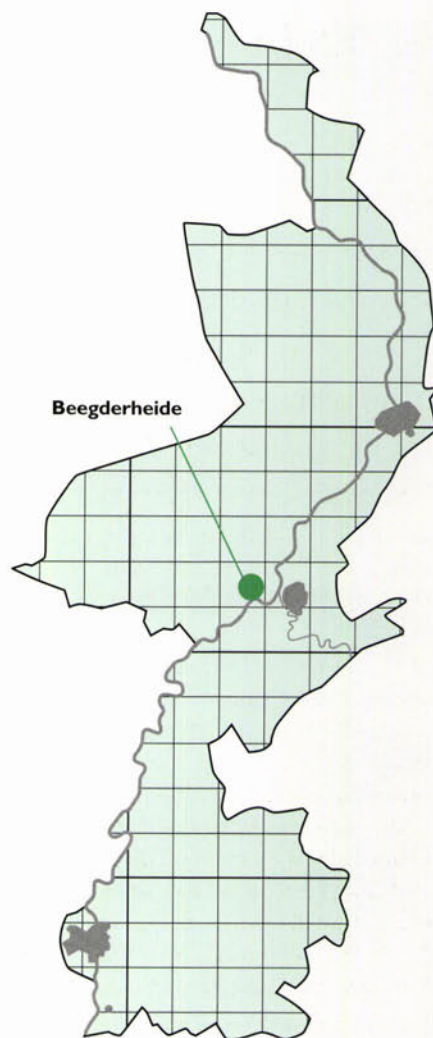
HERSTELPLAN BEEGDERHEIDE 1997-2001

J.G.S. van den Berg, gemeente Heel, Postbus 5000, 6097 ZG Heel

De Beegderheide is een gevarieerd bos- en heidegebied op de westelijke oever van het Maasdal ter hoogte van Roermond. Het is één van de zeer weinige plaatsen waar nog sprake is van een redelijk ongeschonden overgang van het voedselrijke uiterwaardenlandschap naar de hogere, voedselarme dekzanden. Het deel van de Beegderheide in eigendom van de gemeente Heel (circa 200 ha.) bestond oorspronkelijk uit droge en vochtige heidetypen, stuifzand en vennen. Door bosaanplant en natuurlijke successie is het leeuwendeel van de heideterreinen in de loop der tijd verdwenen.

In 1994 groeide het besef dat de resterende heideterreinen en vennen gestaag in kwaliteit achteruit gingen. Duidelijk werd dat, indien niet op korte termijn ingegrepen zou worden, de landschappelijke, floristische en faunistische kwaliteit van de Beegderheide volledig verloren zou gaan.

Naast de gemeente Heel worden grote delen van de Beegderheide beheerd door Waterleidingmaatschappij Limburg, Stichting het Limburgs Landschap en Rijkswaterstaat (samen circa 100 ha.).

DE VOORBEREIDINGEN

VOORONDERZOEK

In maart 1995 heeft de gemeenteraad van Heel besloten het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg opdracht te geven voor het inventariseren van de Beegderheide. De cultuurhistorische, bodemkundige, geologische, floristische en faunistische aspecten van de Beegderheide zijn in een lijvig rapport beschreven. De meest opmerkelijke en voor het gebied karakteristieke waarnemingen zijn vervolgens in een themanummer uitgewerkt. Dit themanummer is samen met de flora- en faunakartering, in oktober 1996 aangeboden aan het college van B en W van de gemeente Heel door de voorzitter van het genootschap.

In opdracht van het Zuiveringschap Limburg en Waterschap Peel en Maasvallei heeft de Kiwa N.V. de hydrologie van het gebied beschreven.

BEGELEIDINGSKOMMISSIE BEEGDERHEIDE

Uit de inventarisatie van het genootschap bleek al snel dat tamelijk rigoureuze ingrepen zou moeten worden om de natuurwaarden van de Beegderheide veilig te kunnen stellen. Een klus die de gemeente Heel nooit alleen zou kunnen klaren. Daarom is direct nadat de inventarisaties waren afgerond een begeleidingscommissie in het leven geroepen. Gemeente Heel, Waterleidingmaatschappij Limburg en Stichting het Limburgs Landschap maken als de drie belangrijkste grondeigenaren onderdeel uit van de commissie.

Daarnaast zijn, vanwege hun specifieke kennis, het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Zuiveringschap Limburg, Waterschap Peel en Maasvallei, het I.V.N., Bosgroep Limburg en De Wassum uitgenodigd deel te nemen aan het overleg. Afgezien van de bovengenoemde partijen is nog een aantal instellingen bij het project betrokken als agen-

dalid. Dit zijn de stichting I.K.L., Jachtcombinatie Beegderheide, provincie Limburg (afd. Groen) en L.N.V Zuid (afd. Bona).

Binnen de begeleidingscommissie worden alle uit te voeren maatregelen voorbesproken en geprioriteerd. Na uitvoering worden alle maatregelen geëvalueerd. De commissie is in november 1996 voor de eerste keer bij elkaar gekomen. Twee maal per jaar wordt vergaderd. Eénmaal in het voorjaar tijdens een veldbezoek en éénmaal in het najaar in de vorm van een binnen-vergadering.

PROEFPROJECTEN

In samenwerking met stichting I.K.L. en vrijwilligers van stichting De Zwaluw en met financiële hulp van provincie Limburg, de MEGA (eigenaar van een hoogspanningsleiding die door het gebied loopt) en stichting het Limburgs Landschap zijn vanaf 1994 jaarlijks proefprojecten uitgevoerd. In de omgeving van diverse vennen zijn bomen geringd

of gekapt en afgevoerd. Verspreid over het gebied zijn venoevers en heideterreinen handmatig of machinaal geplagd. Verruigde heideterreintjes zijn gemaaid. Opslag van berk en Amerikaanse vogelkers is afgezet. De proefprojecten zijn in de daaropvolgende jaren gemonitord. Bij het opstellen en de uitvoering van het herstelplan is intensief gebruik gemaakt van de ervaringen die met de proefprojecten zijn opgedaan.

HET HERSTELPLAN

MAATREGELLEN

Met de flora- en faunakaractering als uitgangspunt is in 1996 door adviesbureau De Horst een uitvoeringsplan opgesteld voor het gemeentelijk deel van de Beegderheide. Dit plan voorziet in een gefaseerde uitvoering van een groot aantal maatregelen.

Rondom 22 vennen zijn maatregelen gepland. In een enkel geval wordt volstaan met het kappen van enkele bomen aan de rand van een ven. Meestal zijn de voorgenomen maatregelen drastischer: bosverwijdering, plaggen van

venoevers en in enkele gevallen het compleet uitbaggeren van volledig verruigde vennen. Tevens voorziet het plan in het herstel van enkele heideterreinen (plaggen, bosverwijdering) en het begrazingsgereed maken (plaatsen raster en toegangspoorten) van de heideterreinen ten behoeve van begrazing met schapen.

Enkele kengetallen om een indruk te geven van de omvang van het totale herstelproject: op het gemeentelijk deel van de Beegderheide wordt bijna vijftien hectare bos gekapt en omgevormd naar heide. Ongeveer 18,5 hectare droge en natte heideterreinen (incl. diverse venoevers) wordt geplagd. Hierbij komt 14.700 m³ plagsel vrij. Tien vennen worden geheel of gedeeltelijk (4.800 m³) uitgebaggerd. De totale lengte te plaatsen schapenraster bedraagt 7.400 meter. Bospaden met een totale lengte van circa vijf kilometer worden afgesloten voor recreatie.

Naar aanleiding van het ecohydrologisch onderzoek zijn in 1998 nog vijf vennen die op eigendom van de waterleidingsmaatschappij en Rijkswaterstaat liggen, aan het herstelplan toegevoegd. Bovendien is naar aanleiding van

FIGUUR 1

Fengersven, voorjaar 1999, bomen rondom het ven zijn gekapt, het ven is uitgebaggerd en delen van de oevers zijn geplagd (dia: J. van den Berg).

het rapport geadviseerd op een aantal extra locaties bos te kappen (totaal ruim 2 ha.) en om te vormen naar heide.

In januari 1998 is gestart met de uitvoering van het herstelplan. Begonnen werd met het kappen van bomen in de omgeving van enkele vennen. Vervolgens zijn de eerste heideterreinen geplagd.

Inmiddels zijn zes vennen volledig en tien vennen gedeeltelijk uitgebaggerd. Er is 4,5 hectare droge en natte heide geplagd. Alle schapenrasters zijn geplaatst. Alle paden die afgesloten moeten worden zijn gebarricadeerd met takkenrillen. Wandelroutes zijn waar nodig aangepast.

VOORLICHTING

Het herstelplan Beegderheide is redelijk omvangrijk te noemen en heeft daarom nogal wat gevolgen voor recreanten en omwo-

nenden. Dit maakt een goede voorlichting noodzakelijk. In het voor- en najaar van 1997 is, in samenwerking met het I.V.N. een aantal excursies georganiseerd. Aan de hand van enkele proefprojecten is toegelicht welke maatregelen genomen worden. Het I.V.N. heeft een opdrachtentocht voor scholen samengesteld. Vanaf 1997 is regelmatig aandacht besteed aan het herstelproject in het gemeentelijk informatieblad en de pers. Er zijn informatieborden bij de entrees geplaatst. In april 1998 is een uitgebreide brochure uitgegeven.

Inmiddels beginnen de eerste effecten van de maatregelen zichtbaar te worden. In 1999 worden wederom excursies georganiseerd, waarbij aandacht wordt besteed aan de eerste effecten.

WERKGROEP BEEGDERHEIDE

Hoe ingrijpend het herstelplan ook is, het is niet meer dan een goed begin. Om de gestelde doelen te kunnen halen is het aansluitende vervolfbeheer minstens zo belangrijk. Ook dit kan de gemeente niet alleen. De betrokkenheid van omwonenden en de gebruikers (wandelaars en fietsers) is voor het slagen van het project van wezenlijk belang. Hiertoe is de Werkgroep Beegderheide opgericht. Omwonenden die graag betrokken willen worden bij het beheer en die bereid zijn mee te denken of een handje te helpen zijn lid. De eerste bijeenkomst van deze groep heeft in juni van dit jaar plaatsgevonden. Taken die binnen deze groep gestalte krijgen zijn bijvoorbeeld het monitoren van de ven- en grondwaterpeilen, controleren van vangpotten ten behoeve van een loopkever- en mierenonderzoek en nakijken van voorzieningen zoals de uitgezette wandelroutes.

DE EERSTE RESULTATEN

Hoewel de eerste grootschalige maatregelen pas relatief recent zijn uitgevoerd, zijn toch reeds enkele opmerkelijke resultaten behaald. Dit komt vooral omdat vanaf 1994 jaarlijks kleine proefprojecten, verspreid

over het gehele gebied zijn uitgevoerd. Bovendien blijken diverse plantensoorten opmerkelijk snel op de maatregelen te reageren. In het onderstaande overzicht wordt kort ingegaan op de ontwikkeling van een aantal soorten die voorkomen op de Limburgse lijst van bedreigde planten (1998).

Van diverse soorten is het aantal vindplaatsen duidelijk toegenomen: Van Kleine zonnedauw waren in 1995 bijvoorbeeld zeven vindplaatsen bekend. In 1998 is deze soort op 18 locaties gevonden.

Bruine snavelbies kon in 1995 op twee plekken worden aangetroffen. Inmiddels is dat op negen plaatsen het geval.

Van Ronde zonnedauw was nog slechts één vindplaats bekend. Op deze locatie heeft deze soort zich inmiddels fors uitgebreid. Bovendien is het aantal vindplaatsen uitgebreid tot vier.

Moeraswolfsklauw kon alleen nog op het terrein van Stichting het Limburgs Landschap worden aangetroffen. Inmiddels groeit deze soort ook op één locatie in het gemeentelijk deel van de Beegderheide.

Ook van bijvoorbeeld Blauwe zegge, Zompzegge, Gewone dopheide, Veelstengelige waterbies, Trekrus en Tormentil is het aantal vindplaatsen toegenomen.

Van een groot aantal soorten is voorsnog geen uitbreiding van het aantal vindplaatsen waargenomen maar is wel een duidelijke toename op de bekende standplaatsen geconstateerd. Voorbeelden zijn Draadzegge, Snavelzegge, Kruipbrem, Veenpluis en Klokjesgentiaan. Van de Klokjesgentiaan stonden in 1994 bijvoorbeeld nog slechts vijftien planten in het gebied. In 1998 zijn 101 gentianen, waarvan 55 planten met één of meerdere bloeistengels, geteld.

Heel opmerkelijk is de snelle terugkeer van enkele soorten die recent uit het gebied waren verdwenen. Witte snavelbies was bijvoorbeeld van twee vindplaatsen bekend maar is sinds respectievelijk 1986 en 1988 niet meer aangetroffen. Op de oude vindplaatsen is deze soort nog steeds niet aangetroffen. Wel is Witte snavelbies inmiddels op drie andere locaties opgedoken.

Moerashertshooi was eveneens sinds gerui-

me tijd verdwenen. De laatste vindplaats was een ven ten noorden van de Napoleonsbaan. Ten zuiden van de Napoleonsbaan is Moerashertshooi in 1997 op de oevers van een ven in grote aantallen teruggekeerd.

Klein warkruid was tot 1995 van één locatie, ten zuiden van de Napoleonsbaan, bekend. Hier heeft deze soort geen stand kunnen houden. Ten noorden van de Napoleonsbaan zijn inmiddels drie vindplaatsen met aanzienlijke aantallen Klein warkruid gevonden.

Over veranderingen van de fauna zijn op dit moment nog onvoldoende gegevens voorhanden. Bovendien zijn de proefprojecten te klein en de herstelmaatregelen te jong om nu reeds conclusies aan de eventuele veranderingen van de fauna te kunnen verbinden.

VOORUITBLIK

De planning is om in de loop van het jaar 2001 het volledige herstelproject af te ronden. Het vervolfbeheer bestaat uit begrazing met schapen. Hiermee is in april 1999 begonnen. Van april tot en met november zijn de schapen in het gebied aanwezig. In de winterperiode zal mogelijk een klein aantal schapen in het gebied aanwezig blijven om opslag van Amerikaanse vogelkers tegen te gaan. De komende jaren zal binnen de begeleidingscommissie geëvalueerd worden of de begrazingsintensiteit en -periode bijgestuurd moeten worden.

Daarnaast dient de komende jaren gezocht te worden naar mogelijkheden om het beheer van de omliggende gebieden af te stemmen op het beheer van de Beegderheide. Wellicht kunnen verbindingen naar de nabijgelegen Tuspeel gerealiseerd worden en kan het begrazingsbeheer uitgebreid worden naar de vennen die eigendom van de Waterleidingmaatschappij en Stichting het Limburgs Landschap zijn.

Tevens dient bekeken te worden of de drieheideterreinen van de Beegderheide onderling met elkaar in verbinding gebracht kunnen worden.

DE GEMEENTEBOSSEN VAN BERGEN

Andries Arts, Gemeente Bergen, Raadhuisstraat 2, 5854 AX Bergen (L.) & Ido Borkent, Stichting de Marke, Waaldijk 24, 6677 MB Slijk-Ewijk

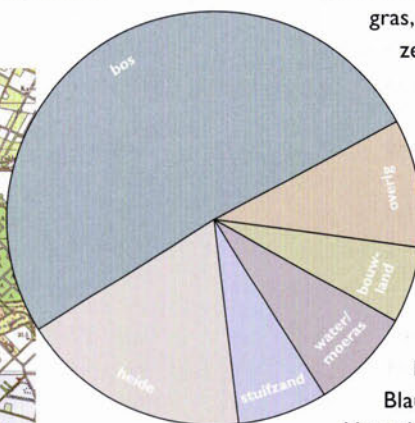
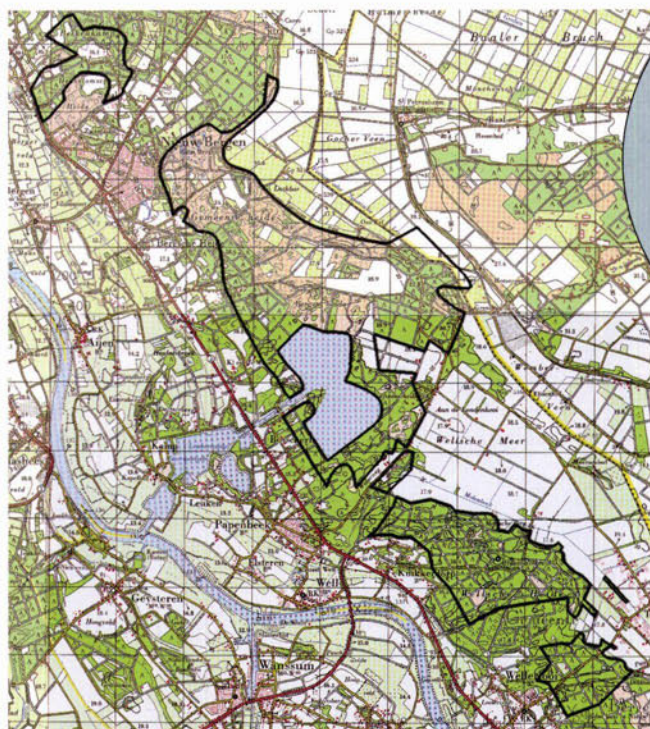
Met deze naam wordt een aantal terreinen aangeduid, gelegen op de oostelijke oever van de Maas in Noord-Limburg. De gebieden zijn eigendom van de gemeente Bergen. Het gehele gebied valt binnen de begrenzing van het Nationaal Park "Maasduinen". Voor het noordelijk deel, met o.a. de Gemeenteheide en de Bergerheide (een beschermd natuurmonument), geldt dit pas sinds dit jaar. De totale grootte van de terreinen bedraagt ruim 1380 hectare. De verdeling in de verschillende terreintypen is in het diagram aangegeven.

GELD

Altijd al is de gemeente Bergen zich bewust geweest van de grote natuurlijke waarde van haar terreinen. Voor een belangrijk deel heeft het beheer zich hier dan ook op gericht. Daarnaast was -en is- er een goed oog voor de recreatieve functie. Maar los van schone woorden is het noodzakelijk hiervoor financiële middelen binnen te halen. De regeling functiebeloning biedt hier voor gemeentes onvoldoende soelaas. In 1997 is dan ook be-

sloten gebruik te maken van de diensten van de stichting de Marke, een stichting die zich tot doel stelt bossen en natuurterreinen duurzaam te beheren. Hierdoor kon de jaarlijkse exploitatiebegroting verdubbeld worden naar ruim fl 200.000,-.

De opname van het gebied binnen het Nationaal Park levert een tweede, belangrijke aanvullende geldstroom op van gemiddeld tot nu toe jaarlijks ruim fl. 50.000,-. In de komende jaren zal dit bedrag kunnen gaan toenemen.

FIGUUR 2
Verdeling van de verschillende terreintypen.

FIGUUR 1
Ligging van het gebied (uit: Grote Topografische Atlas van Nederland).

Tenslotte wordt van provinciale regelingen gebruik gemaakt, zoals de GEBEVE-regeling van de provincie Limburg en de OBN-regeling van het Rijk. Hierdoor kunnen substantiële bedragen voor natuurontwikkelings- en herstelprojecten worden verkregen.

NATUURWAARDEN

Het landschap van het gebied wordt bepaald door oude rivierterrassen en opgestoven rivierduinen. Door de aanwezigheid van ondoorlatende lagen hebben zich vennen en vochtige heiden kunnen ontwikkelen op de schijngroundwaterspiegel in de droge duinen. Naast droge bossen, droge heiden en stuifzanden vormen zij de belangrijkste vegetatietypen in het gebied. Enkele grote vennen zijn in het verleden ontgonnen, waardoor ook relatief grote, verpachte landbouwenclaves voorkomen.

Aan de randen van de *stuifzanden*, die op enkele plaatsen nog actief stuiven, komt een open buntgrasvegetatie voor met naast Buntgras o.a. Zandzegge, Schapegras, Zandstruisgras, Heidespurrie en Ruig haarmos. Storend is de ontwikkeling van Grijs kronkelsteeltje. In de *droge heiden* bestaat de vegetatie uit een mozaïek van Struikhei, Smele en Pijpenstroo-tje; waarin pleksgewijs Schapegras, Tandjesgras, Stekelbrem, Zandzegge en Pilzegge voorkomen. De vergassing is over het algemeen beperkt.

De *vochtige en natte heiden* liggen als gordels, soms over een vrij grote oppervlakte, rondom de verschillende vennen. Naast Dopheide als aspectbepalende soort komen Witte en Bruine snavelbies, Snavelzegge, Sterzegge, Blauwe zegge, Veenbies, Knolrus, Veenpluis, Eenarig wollegras, Klokjesgentiaan en Liggende vleugeltjesbloem voor. De *vennen* zijn zeer divers van karakter. In het Meeuwenvan heeft een sterke verrijking (door kokmeeuwenkolonie) plaatsgevonden. Tussen de horsten Pijpestrootje groeien planten als Blaartrekkende boterbloem, Moerasandjvie, Knikkend tandzaad en Zeezuring. Het open water bevat een dikke laag slib. Op enkele plekjes langs dit ven komen nog vochtige heitjes voor met Lavendelheide en Veenbes.

FIGUUR 3
Pas opengekapte bosrand.

Het Lelieven daarentegen is nog behoorlijk voedselarm. Hier komen soorten voor als Veelstengelige waterbies, Kleine en Ronde zonnedauw, Moeraswolfsklauw, Veelbloemige veldbies, Pilzegge, Sterzegge, Draadzegge en Trekrus. Het ven bij Putjesberg is van vergelijkbare kwaliteit. In het Driessenven, dat ontstaan is door vernatting vanuit een landbouwsituatie komen naast gordels Pitrus ook Moerashertshooi en Waterpostelein voor. De *droge bossen* hebben, zeker wanneer ze bestaan uit nog gesloten naaldbos, een veelal arme vegetatie. Het bostype, droog-eiken berkenbos, is op zich ook niet rijk aan plantensoorten. Naast struiken als Lijsterbes en Vuilboom, komen Ruwe berk, Smele, Stekelvaren, Braam en Kamperfoelie voor. Door de bosontwikkeling neemt de structuur van het bos wel toe. Dit is een langdurig proces.

Naast de floristische waarde is er ook een grote faunistische waarde. Behalve enkele algemene zoogdieren komen vleermuissoorten voor en marterachtigen. De Das heeft een aantal burchten in het terrein. Incidenteel komen uit Duitsland overlopende Wilde zwijnen voor. Bijzondere voorkomende broedvogels zijn Nachtzwaluw, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit, Geelgors, Tapuit, Groene specht en Blauwborst. In het Meeuwenven broeden Dodaars, Geoorde fuut, Kleine plevier en soms de Zomertaling. Incidenteel wordt melding gemaakt van Zwarte stern, Grauwe klauwier en Klapekster. Met name rond de vennen komen aanzienlijke populaties van Rugstreepad, Heikikker en Vinpootsalamander voor. Er worden vier reptielensoorten waargenomen: Zandhagedis, Levendbarende hagedis, Hazelworm en Gladde slang. Waargenomen kwetsbare vlindersoorten zijn Hooibeestje, Oranje zandoogje, Bruine eikenpage en Heideblauwtje. Bijzonder zijn meldingen van zeldzame libellessoorten als Tangpantserjuffer, Tengere grasjuffer, Maanwaterjuffer en Venglazenmaker. Niet algemene sprinkhaansoorten zijn Rietsprinkhaan, Heidesabelsprinkhaan, Veldkrekkel, Blauwvleugelsprinkhaan, Knotssprietje, Nergertje en Snortikker.

FIGUUR 4
Herder met kudde bij het Meeuwenven.

Bij het inventarisatiewerk wordt veel steun ontvangen van de afdeling Bergen van het IVN.

RECREATIE

Een groot gedeelte van het gebied wordt door recreanten extensief gebruikt. De gebieden rondom de dorpen zijn veel drukker. Het gebied bij het Leukermeer heeft een regionale recreatieve betekenis. Naast enkele openbare halfverharde wegen zijn alle zandpaden voor gemotoriseerd verkeer afgesloten. In het gebied zijn diverse wandelroutes; er is een dagrecreatieterrein, er is een doorgaande ruiterroute en er zijn verschillende fietspaden. In de zomermaanden worden de 11 aanwezige scouting-kampen goed benut.

Door de vaststelling (onlangs) van een strengere APV is een goede basis voor het toezicht aanwezig. Het toezicht wordt gezamenlijk met de burens (Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer) gecoördineerd.

BEHEER

In 1998 is een beheersvisie voor de Gemeentebossen Bergen verschenen onder de titel "Groene Bergen". Dit document vormt de leidraad voor het beheer. De hoofddoelstelling voor het terreinbeheer is als volgt geformuleerd:

"Het behouden en ontwikkelen van de landschapsecologische diversiteit en samenhang van het gebied ten behoeve van natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarden."

Dit wordt uitgewerkt door behoud en ontwikkeling van specifieke kenmerken (levensgemeenschappen, aardkundige waarden, hydrologie), door de samenhang tussen vegetaties te vergroten, door de van nature voorkomende bostypen te ontwikkelen uit productiebossen en het in principe niet toestaan van de jacht.

Deze doelstelling is eigenlijk de weergave van al eerder in gang gezet beleid bij de gemeente. Nieuw is dat een en ander nu is geconcretiseerd in verschillende doeltypen en op kaart is weergegeven, waardoor planmatiger beheer mogelijk wordt.

Het beheer heeft een aantal aandachtspunten. Allereerst is het streven erop gericht het heidekerngebied (Bergerheide, Gemeenteheide) zo gaaf mogelijk in stand te houden.

Belangrijk hierbij is begrazing: zowel door een schaapskudde met herder als door een integrale begrazing van 1 tot 10 hectare bos, heide en ven met rundvee wordt getracht dit te realiseren.

In de perifere bos- en heidegebieden gebeurt dit beheer veelal mechanisch maar zo kleinschalig mogelijk. Incidenteel wordt ook begraasd; er zijn echter logistieke beperkingen. Ook wordt kleinschalig geplagd. In de grote bosgebieden worden, door middel van een gevarieerde en gestructureerde dunning dennenbos verder ontwikkeld in de richting van de potentieel natuurlijke vegetatie. Dit proces zal zeer geleidelijk verlopen en neemt tenminste nog 30 tot 50 jaar in beslag. Overigens dragen de inkomsten uit hout nu nog voor ca. 15 % bij aan de begroting.

Op verschillende plaatsen wordt gewerkt

FIGUUR 5

Kleinschalig plagwerk.

aan het verbinden van heideterreinen door het openkappen van bosranden en dichtgelopen voormalige heideterreinen. Deze ecologische verbindingzones moeten het leefgebied van typische heidesoorten verder verbeteren.

Zeer belangrijk is het vennenproject. Dit project is vorig jaar opgezet in samenwerking met het zuiveringschap Limburg en het waterschap Peel en Maasvallei. Dit jaar wordt concreet onderzoek gedaan naar de hydrologie en waterkwaliteit van de verschillende vennen. Volgend jaar (en mogelijk al dit jaar) worden herstelmaatregelen uitgevoerd.

Naast verdere vernattingsmaatregelen wordt gewerkt aan het herstellen van vennen vanuit landbouwgrond. Momenteel lopen hiervoor twee projecten rond de Bergerheide. Op termijn wordt daarnaast nog gezocht naar locaties om met kleine poelen het vochtige netwerk te sluiten.

Tenslotte is het belangrijk de huidige landbouwgronden in het gebied tenminste van hun schadelijke gevolgen voor de natuur te ontdoen (vermesting, verdroging). Daarvoor zullen verschillende instrumenten worden ingezet, variërend van zowel pachtbeëindiging, uitruil, tot mogelijk beheersovereenkomsten. Ook hier is een portie geduld wel van belang.

TOEKOMST

Belangrijk in dit gebied is de vorming van het Nationaal Park "de Maasduinen". Vanuit een centrale gedachte kan dan verder worden gewerkt aan het verder vormgeven van een natuurgebied met nationale allure, in goed overleg met mede natuurbeheerders als het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer en diverse particuliere eigenaren. De gemeente Bergen is zich van deze verantwoordelijkheid terdege bewust. Om dit alles te realiseren is de status die het nationaal Park zich weet te verwerven in het bewustzijn van iedereen in deze omgeving van groot belang. Alleen dan kan dit geweldige gebied een groot succes worden.

FIGUUR 6

Landbouwenclave: toekomstige natuur?

DE KATHAGER BEEMDEN

S.M.A. Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg

De Kathager Beemden zijn in 1990 vanwege de aanwezige zeer hoge natuurwaarden door het Ministerie van LNV aangewezen als Beschermde Natuurmonument. In het gebied komen meer dan 400 hogere plantensoorten voor en talloze diersoorten. In dit artikel wordt een korte omschrijving van de flora en fauna van deze beemden en de omliggende terreinen gegeven.

LIGGING EN BESCHRIJVING

De Kathager Beemden zijn gelegen in Vaesrade, gemeente Nuth, aan weerszijden van de Geleenbeek (figuur 1). Het circa 40 hectare grote terrein is geheel omsloten door wegen. Hierbinnen ligt ongeveer 25 ha natuurgebied (het eigenlijke natuurmonument) en 15 hectare agrarisch gebruikte grond. Langs de wegen vindt men hier en daar een woning, aan een gesloten bebouwing vormend aan de Vaesrader- en Naanhofferweg. De beemden liggen ingeklemd tussen de autoweg A76 en bebouwing van Hoensbroek en Vaesrade, ecologische verbindingroutes zijn er praktisch alleen langs de Geleenbeek.

Het natuurgebied (figuur 2) is grotendeels in bezit van Natuurmonumenten, het terrein is niet opengesteld voor publiek. Het centrale deel van het gebied ten noordoosten van de Geleenbeek bestaat uit ondiep, open water. Langs de randen gaat dit over in zeggemoeras, lokaal gedomineerd door riet. Hierom-

heen ligt een gordel van Elzenbroekbossen op een venige bodem. Aan de noordelijke, zuidelijke en westelijke zijde liggen aansluitend op de vlakke dalbodem löss akkers en weilanden. Aan de oostzijde liggen steile hellingen, het hoogteverschil met het beekniveau bedraagt maximaal ongeveer 45 meter. Hier zou een hellingbos met zware Eiken en Beuken kunnen groeien, maar door verstoringen tot zelfs in recente tijd is dit slecht tot ontwikkeling gekomen. Aan de zuidoostelijke zijde ligt tussen de broekbossen en de helling een langgerekte strook grasland. Deze strook is ten gevolge van de aanwezigheid van veel kwel sinds het begin van deze eeuw (1900), en mogelijk veel langer, als hooiland gebruikt. Hiervan ligt een deel op zandige veengrond, hogerop volledig overgaand in zand. Op deze plaats zijn vochtige schraalgraslanden ontstaan met een zeer hoge botanische waarde. Waar de bodem veniger en natter is, is wat hellingveen aanwezig, hogerop overheerst de groei van riet.

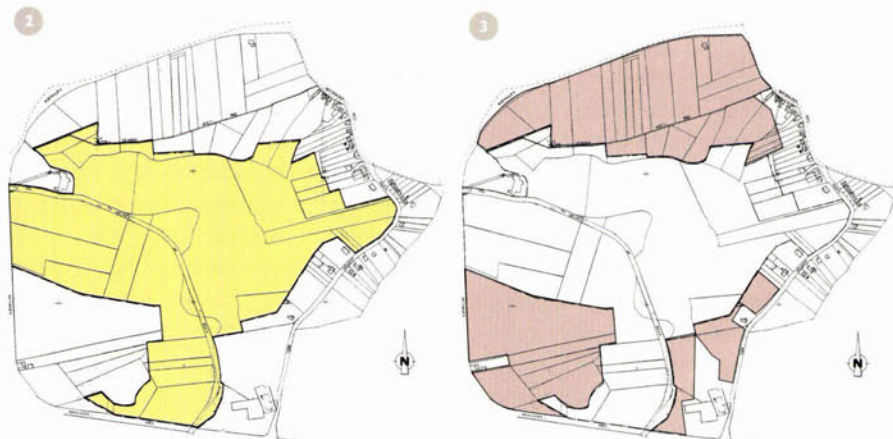

FIGUUR 1
Ligging van de Kathager Beemden
(uit: Topografische Atlas).

De agrarisch gebruikte gronden zijn alle aangewezen als reservaatgronden onder de Relatienota (figuur 3), van deze gronden heeft Natuurmonumenten nog weinig kunnen verwerven. Het agrarisch gebruik van de reservaatgronden loopt sterk uiteen. Van verruigde bloemrijke weilanden langs de beek tot maisakkers op de wat hoger gelegen delen en van zwaar overgrasde paardenweitjes tot fraaie, cultuurhistorisch belangrijke, hoogstamweilanden.

WATER IN DE KATHAGER BEEMDEN

De Geleenbeek doorsnijdt het gebied van het zuiden naar het westen. De beek is in de jaren dertig rechtgetrokken, maar de oevers werden toen niet vastgelegd. Het oude, meanderende karakter is daarbij verloren gegaan, maar uiterlijk werd de beek geen geweld aangedaan. Het bleef een aantrekkelijke laaglandbeek met steile löss oevers en veel slibbankjes, omzoomd door bomen. De beek was sterk vervuild, het afvalwater van de kolenwasserij van de Staatsmijn Emma werd erop geloosd evenals het rioolwater van vele bovenstrooms gelegen, Heerlense wonin-

FIGUUR 2 EN 3
Het natuurmonument Kathager Beemden (2)
en de reservaatgebieden (3).

gen. Eind jaren zeventig verbeterde de kwaliteit van het water sterk, de wasserij was al vele jaren geleden gesloten en de rioolwaterzuivering deed de rest. Door de soms grote piekafvoeren in de lente overstromde de beek het gebied regelmatig. Daarbij werd vruchtbaar slib afgezet, maar ook nog veel

FIGUUR 4
De Geleenbeek in oude glorie.

FIGUUR 5
Verbeterde Geleenbeek.

cuultuurlandschap naar natuurgebied in een stroomversnelling bracht.

In een brede zone rondom de beek en het open water zijn er veel bronnen te vinden, er zijn er meer dan 100 gekarteerd. Deze bronnen variëren van echte puntbron tot diffuus afwaterende kwelplek. Ook in deze zone is het moeilijk boeren. Er zijn restanten aanwezig van Elzenbroekbos waarin de bomen geregeld op circa 60 cm boven de grond werden afgezet. In deze zone liggen ook de schraalgraslandjes die door een natte bodem niet voor beweiding geschikt zijn.

VERSCHILLENDE BIOTOPEN

In de ondergrond van de Kathager Beemden komen miocene zanden voor. In het oostelijke deel komen deze aan de oppervlakte als gevolg van de aanwezigheid van een breukenstelsel, een onderdeel van de Benzenradebreuk. Tussen de zanden in zijn waterondoorlaatbare lagen geschakeld; waar deze in de hellingen dagzomen zijn bronnen aanwezig. Het opwellende water is hier baserijk, in tegenstelling tot elders in de Kathager Beemden. Zo ziet men hier op korte afstand van elkaar de uitwerking van vele verschillende abiotische factoren: löss, zand of veen, baserijk tot basenarm, van sterk beschaduwde tot zeer zonnig, zeer nat tot zeer droog, vlak tot sterk hellend, van rijk aan voedingsstoffen tot zeer arm, met verschillende exposities, enzovoorts. Natuurlijk zijn er vele overgangssituaties. Combinatie van deze factoren levert in de Kathager Beemden een lap-

vervuilende stoffen. Eind jaren tachtig is de Geleen opnieuw "verbeterd". Ze is omgevormd naar een beek, opgesloten in een keurslijf van breuksteen tussen dijken van circa drie meter hoogte. Niet alleen bereiken de vervuilende stoffen nu niet meer de beemden, maar meanderen is onmogelijk geworden en overstromingen zullen nog maar zelden voorkomen, waarmee de dynamiek uit het natuurgebied verdwenen is.

Het open water in het rechterdeel van het natuurmonument bestaat uit enkele kleine, met elkaar verbonden plassen. In het verleden ontstond er open water in dit gebied als een meander van de Geleenbeek afgesneden werd. Restanten van dergelijke meanders zijn in het terrein nog te herkennen. De tweede factor die een rol hierin speelde was de wens van de toenmalige eigenaar, over wat viswa-

ter te kunnen beschikken. Met een graafmachine en een grote mechanische lier werd de bodem verlaagd en werden bomen en struiken uit het moerassige terrein verwijderd. De aanwezigheid van grote mijngangen onder dit gebied is echter van doorslaggevend belang geweest voor het ontstaan van open water. Naar eigen metingen is het gebied na 1960 circa 0,8 tot 1 meter gezakt. De verlanding kon de bodemdaling niet bijhouden en zo ontstonden de grotere plassen. Deze laatste ontwikkeling is van cruciaal belang geweest voor het centrale deel van het gebied. De mogelijkheden om het in cultuur te houden namen sterk af en de natuurwaarden gingen daarbij met sprongen vooruit. Het gebied kende door het sterk wisselende waterregime een grote dynamiek, hetgeen de ontwikkeling van dit deel van de beemden van

pendeken van verschillende biotopen op en even zovele verschillende vegetatietypen. Vele bijbehorende dieren vinden hier dan ook een geschikte leefomgeving.

FLORA EN VEGETATIE

De Kathager Beemden zijn gelegen in het lössdistrict, het kleinste plantengeografische district van Nederland. Het district wordt gekenmerkt door loofbossen en beekdalen met daarbij behorende karakteristieke biotopen. Vele van deze biotopen zijn herkenbaar in de Kathager Beemden aanwezig. Langs de Geleenbeek komen geen bijzondere associaties of plantensoorten voor. De renovatie van de beek heeft te kort geleden plaats gevonden, bovendien is het water van de beek nog niet van optimale kwaliteit. Bij hoog water blijven veel plantenresten, zoals zaden, op de helling achter, hier worden veel adventieven aangetroffen.

Het open water in de beemden heeft ook geen karakteristieke elementen. Op wat kroos na komen er geen drijvende of ondergedoken waterplanten voor. De zoomvegetatie in de oeverzone wordt gedomineerd door Moeraszegge (*Carex acutiformis*). Lokaal heeft Riet (*Phragmites australis*) de overhand. Blauw glidkruid (*Scutellaria galericulata*), Watermunt (*Mentha aquatica*) en Moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis palustris*) komen hier veelvuldig voor.

Rond het open water in de verlandingszone is voornamelijk het *Salicetum albo fragilis* (Schietwilgenbos) tot ontwikkeling geko-

men. Hier en daar gaat het over in het *Alno Salicetum cinereae* (Associatie van Grauwe wilg en Els). In de zone met kwel, hierop aansluitend, komt in het overgrote deel de associatie *Carici elongatae* – *Alnetum* (Elzenbroek) voor. De elzenbroekbossen behoren tot de rijkste die er in de verre omtrek te vinden zijn. Het aantal soorten kruiden is er groot (zie tabel 1). Een aantal soorten zoals Zevenblad (*Aegopodium podagraria*), Pitrus (*Juncus effusus*) en Ridderzuring (*Rumex obtusifolius*) wijzen op verstoring, het gevolg van de nabijheid van een cultuurweiland. Maar spectaculair is vooral het voorjaarsaspect half april, als het hele bos tijdelijk wit ziet van de bloeiende Bittere veldkers (*Cardamine amara*). Op wat meer open, kwelrijke plekken kunnen de Moeraszegge (*Carex acutiformis*)

FIGUUR 6
Puntbron.

en de Bosbies (*Scirpus sylvaticus*) dan dominant zijn.

Lokaal zijn delen van de Elzenbossen overgegaan in het zeldzamere *Carici remotae* – *Fraxinetum* (Goudveil – Essenbos) met o.a. uitbundig groeiend Verspreidbladig goudveil (*Chrysosplenium alternifolium*) en het *Pruno* – *Fraxinetum* (Vogelkers – Essenbos). Aan de noord-oost zijde komen in deze bossen, vanwege de basenrijke kwel, geheel andere soorten voor zoals Bosbingelkruid (*Mercurialis perennis*).

Op de drogere delen, vooral op de hellingen, zijn kleine delen *Stellario* – *Carpinetum* (Eiken – Haagbeukenbos) en *Fago* – *Quercetum* (Beuken – Eikenbos) tot ontwikkeling gekomen. Vooral de overgang tussen deze bossen en het Elzenbroekbos levert botanisch gezien interessante grenssituaties op met o.a. Hangende zegge (*Carex pendula*), Boszegge (*Carex sylvaticum*) en Zwartblauwe rapunzel (*Phyteuma spicatum* subsp. *nigrum*). De bossen worden niet meer beheerd.

De grazige terreinen zijn moeilijker te karakteriseren. Wat de eerder genoemde milieufactoren betreft komen hier op een relatief klein oppervlak veel overgangen voor tussen de uitersten. De vegetatie is daarom nergens over een groot oppervlak eenvormig. Hier

FIGUUR 7
Elzenbroek met Bittere veldkers.

wordt volstaan met het beschrijven van de meest waardevolle schraalgraslanden. Deze graslanden worden vooral gekenmerkt door een rijke, aspect bepalende zeggevegetatie. Vooral kleinere soorten zoals de Bleke zegge (*Carex pallescens*), Schubzegge (*C. lepidocarpa*), Gele zegge (*C. flava*), Zwarte zegge (*C. nigra*) en Blauwe Zegge (*C. panicea*) komen hier veel voor. De laatste is plaatselijk zo aspect bepalend dat er in het voorjaar, zo rond half april een blauwe waas over de weilanden ligt, de karakteristieke kleur van blauwgrasland. Gezelschappen van deze delen van het terrein zouden gerekend kunnen worden tot het Parvocaricetea, de Klasse der kleine zeggen. Andere voor dit terrein kenmerkende soorten zijn: Blauwe Knoop (*Succisa pratensis*), Moerasstreepzaad (*Crepis paludosa*), Moerasdistel (*Cirsium oleraceum*), Kale Jonker (*Cirsium palustre*), Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata*), Rietorchis (*Dac-*

tylorhiza majalis subsp. *praetermissa*), Kamvaren (*Dryopteris cristata*) en vele andere. Parnassia (*Parnassia palustris*), die veelal voor dit terrein genoemd wordt, is al twintig jaar niet meer waargenomen. Opvallend aan deze hooilanden, die al sinds mensenheugenis geen begroeiing met bomen of struiken kennen, is verder het voorkomen van vele bosplanten zoals Dalkruid (*Maianthemum bifolium*), Lelietje-van-dalen (*Convallaria majalis*), Gewone salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*) en andere. Een verklaring voor deze vreemde situatie is niet gevonden.

BEHEER

Botanisch gezien zijn de schraalgraslanden de meest waardevolle delen van de Kathager Beemden. Voor zover te traceren zijn ze ze-

ker al sinds het begin van deze eeuw als hooiland in gebruik, mest werd niet toegepast. Voor beweiding, anders dan incidenteel met wat schapen, was de bodem te nat. In de jaren zestig werden de opbrengsten te marginaal, het agrarisch gebruik werd beëindigd. Het continu verschrallende beheer in combinatie met de unieke samenstelling van de kalkrijke bodems leidde tot opvallend soortenrijke graslanden, vooral de orchideeënrijkdom was opmerkelijk. A. Lambermont, een Heerlense tandarts, kocht deze graslanden vanwege de botanische waarde aan. Het eerder gevoerde beheer werd door hem voortgezet, maar geheel verstoken van hulp van de overheid of vrijwilligers bleek dit na een aantal jaren steeds moeilijker te realiseren. Eind zestiger jaren werden natuurverenigingen actief in dit gebied, zij namen de beheerswerkzaamheden over. In 1982, na de gemeentelijke herindeling, werd het terrein

TABEL I

Elzenbroekbos tussen Geleenbeek en cultuurweiland (112). Onderzocht oppervlak circa 100 m². Opname d.d. 4 mei 1985, door J. Koelink en S. Keulen. Voorkomen volgens de schaal van Tansley.

<i>Aegopodium podagraria</i>	Zevenblad	L	O
<i>Alnus glutinosa</i>	Zwarte els		A
<i>Caltha palustris</i>	Dotterbloem		F
<i>Cardamine amara</i>	Bittere veldkers	L	D
<i>Cardamine hirsuta</i>	Kleine veldkers		O
<i>Cardamine pratensis</i>	Pinksterbloem	L	D
<i>Carex acutiformis</i>	Moeraszegge	L	F
<i>Corylus avellana</i>	Hazelaar		R
<i>Crataegus monogyna</i>	Eenstijlige meidoorn		R
<i>Dryopteris dilatata</i>	Brede stekelvaren	L	F
<i>Equisetum telmateia</i>	Reuzenpaardenstaart	L	F
<i>Filipendula ulmaria</i>	Moerasspirea	L	O
<i>Fraxinus excelsior</i>	Gewone es		R
<i>Galeopsis tetrahit</i>	Gewone Hennepetel	L	F
<i>Galium aparine</i>	Kleefkruid		F
<i>Humulus lupulus</i>	Hop		O
<i>Impatiens noli-tangere</i>	Groot springzaad		F
<i>Iris pseudacorus</i>	Gele lis	L	O
<i>Juncus effusus</i>	Pitrus		R
<i>Lamium galeobdolon</i>	Gele dovenetel	L	F
<i>Lamium maculatum</i>	Gevlekte dovenetel		F
<i>Myosotis palustris</i>	Moeras vergeet-mij-nietje	L	O
<i>Populus x canadensis</i>	Canadapopulier		O
<i>Prunus avium</i>	Zoete kers		I
<i>Prunus padus</i>	Vogelkers		I
<i>Ranunculus repens</i>	Kruipende boterbloem	L	F
<i>Ranunculus ficaria</i>	Speenkruid	L	F
<i>Ribes rubrum</i>	Aalbes		O
<i>Rubus fruticosus</i>	Braam	L	O
<i>Rumex obtusifolius</i>	Ridderzuring	L	F
<i>Salix alba</i>	Schietwilg	L	O
<i>Salix caprea</i>	Boswilg	L	O
<i>Sambucus nigra</i>	Gewone vlier		F
<i>Silene dioica</i>	Dagkoekoeksbloem	L	O
<i>Solanum dulcamara</i>	Bitterzoet		R
<i>Urtica dioica</i>	Grote brandnetel		A
<i>Viburnum opulus</i>	Gelderse roos		R
<i>Lonicera periclymenum</i>	Wilde kamperfoelie		R
<i>Oxalis acetosella</i>	Klaverzuring		R

Bovendien komen er nog diverse soorten grassen voor.

TABEL II

De landslakken van de Kathager Beemden.

<i>Clausilia bidentata bidentata</i>	Vale clausilia	bos
<i>Fruticola fruticum</i>	Struikslak	bos
<i>Lehmannia marginata</i>	Bos-aardslak	bos
<i>Monachoides incarnatus</i>	Bos-loofslak	bos
<i>Vertigo antivertigo</i>	Dikke korfslak	bos
<i>Aegopinella nitidula</i>	Bruine blinkslak	natte delen
<i>Aegopinella pura</i>	Kleine blinkslak	natte delen
<i>Carychium minimum</i>	Plompe dwergslak	natte delen
<i>Cepaea hortensis</i>	Witgerande tuinslak	natte delen
<i>Cochlicopa lubrica</i>	Glanzende agaathoren	natte delen
<i>Deroceras laeve</i>	Kleine akkerslak	natte delen
<i>Nesovitreia hammonis</i>	Ammonshorentje	natte delen
<i>Succinea putris</i>	(Gewone) barnsteenslak	natte delen
<i>Zonitoides nitidus</i>	Donkere glimslak	natte delen
<i>Carychium tridentatum</i>	Slanke dwergslak	natte delen + ruigte
<i>Arion ater rufus</i>	(Gewone) wegslak	natte weide
<i>Deroceras reticulatum</i>	Gevlekte akkerslak	overall
<i>Discus rotundatus</i>	Boerenknoopje	overall
<i>Oxychilus draparnaudi</i>	Grote glansslak	overall
<i>Trichia hispida</i>	(Gewone) Haarslak	overall
<i>Acicula fusca</i>	Gegroefde naaldslak	rietveld
<i>Cepaea nemoralis</i>	(Gewone) tuinslak	rietveld
<i>Columella aspera</i>	Ruwe korfslak	rietveld
<i>Columella edentula</i>	Tandloze korfslak	rietveld
<i>Euconulus fulvus</i>	Gladde tolslak	rietveld
<i>Punctum pygmaeum</i>	Dwergpuntje	rietveld
<i>Vertigo substriata</i>	Gestreepte korfslak	rietveld
<i>Vitrina pellucida pellucida</i>	Doorschijnende glasslak	rietveld
<i>Acanthinula aculeata</i>	Stekelslak	rietveld + bos
<i>Eucoberesia diaphana</i>	Oorvormige glasslak	rietveld + bos
<i>Helix pomatia</i>	Wijngaardslak	rietveld + bos
<i>Vertigo moulinsiana</i>	Zegge-korfslak	rietveld + bos
<i>Vitreia crystallina</i>	(Gewone) kristalslak	rietveld + bos
<i>Arion hortensis</i>	Zwarte wegslak	ruigte
<i>Arion intermedius</i>	Egel-wegslak	ruigte
<i>Arion silvaticus</i>	Bos-wegslak	ruigte
<i>Arion subfuscus</i>	Bruine wegslak	ruigte
<i>Limax maximus</i>	Grote aardslak	ruigte
<i>Vallonia excentrica</i>	Scheve jachthorenslak	weide

FIGUUR 8
Gevlekte en Breedbladige orchis.

FIGUUR 9
Gevlekte orchis, bloeiaar.

aan de gemeente Nuth toebedeeld. Vanaf die tijd zette het IVN-Nuth, in samenwerking met het IKL, het beheer systematisch op. De inmiddels met struiken begroeide delen van het terrein werden weer tot grasland gemaakt en het hooien werd voortgezet. Voor het afvoeren van het maaisel was geen oplossing gevonden, het werd op de diepste gelegen punten in het terrein verbrand. De hierbij vrijkomende voedingszouten werden met het oppervlaktewater rechtstreeks naar de Geleenbeek afgevoerd.

Deze situatie bestaat in feite nog steeds, met dit verschil dat Natuurmonumenten nu samenwerkt met het IVN-Nuth. De schraalgraslanden worden jaarlijks gemaaid, het maaisel wordt afgevoerd naar de lager gelegen bosrand en daar gecomposteerd. Niet de best wenselijke situatie, maar momenteel de best haalbare. Ook in de toekomst zal dit beheer zo voortgezet worden. Natuurlijk zijn er veel meer elementen in het gebied beheerd. Het voert te ver om die allemaal te noemen. Ook zijn er ontwikkelingen gaande die andere delen onder beheer zullen brengen, lees hiertoe bijvoorbeeld het artikel "Nieuwe ontwikkelingen in de Kathager Beemden" (KEULEN, 1999b). Het gevoerde en te voeren beheer moet leiden tot "behoud, herstel en zo mogelijk verdere ontwikkeling van de natuurwetenschappelijke betekenis van de Kathager Beemden in het algemeen en van de schrale, vochtige hooilanden en het hellingveen in het bijzonder", zoals dit verwoord is in de beheersvisie (PRICK, 1989). Gezien de resultaten lijkt dit te lukken!

FAUNA

De aanwezigheid van zoveel verschillende soorten biotopen brengt met zich mee dat in dit gebied zeer veel verschillende soorten planten en dieren voorkomen. Daar in dit beperkte gebied de omvang van elk biotoop gering is, neemt de kwetsbaarheid ervan sterk toe.

Elke groep van organismen die er onderzocht wordt levert grote verrassingen op. Zeer uit-

gebreide soortenlijsten vermelden veel weinig voorkomende soorten en meestal enkele uiterst zeldzame. De lijst van broedvogels toont meer dan 100 soorten. De grotere zoogdieren, zoals Vos, Wezel, Bunzing, Steenmarter en Egel zijn er algemeen. Ook amfibieën zoals de Bruine kikker, Gewone Pad en Alpenwatersalamander komen er veel voor, evenals soorten uit het Groene kikker complex waaronder de Kleine groene kikker. Voor reptielen is het gebied minder geschikt, maar de voedselarme, zonnige delen met een open vegetatie bieden leefmogelijkheden voor de Levendbarende hagedis en de Hazelworm.

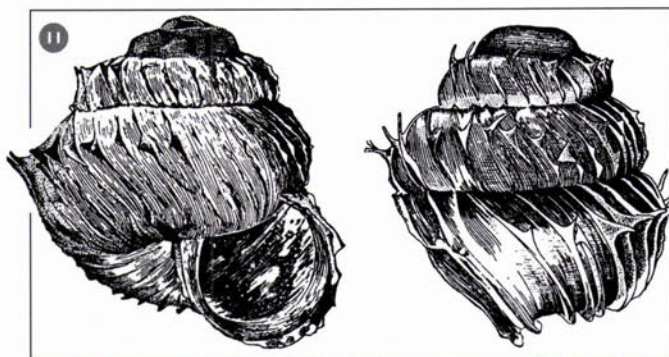
De ongewervelden zijn er nog weinig onderzocht, met één uitzondering: de weekdieren. Als voorbeeld van de rijkdom van het gebied zullen van deze groep de landslakken nader bekeken worden. In Nederland komen ongeveer 100 soorten landslakken voor. Een aantal soorten komt alleen in zeer bepaalde biotopen voor, zoals de duinen of kalkgraslanden. Neemt men deze niet in beschouwing dan blijven er circa 80 soorten over, waarvan ongeveer de helft in de Kathager Beemden wordt aangetroffen (tabel II). Hierbij zijn zeer bijzondere soorten.

De Gegroefde naaldslak (*Acicula fusca*) is bekend van het Malensbos, gemeente Vaals, maar is daar al jaren niet meer aangetoond. Waarschijnlijk is de vindplaats in de Kathager Beemden de enige in Nederland.

De Zegge-korfslak (*Vertigo moulinsiana*) is een

FIGUUR 10
Levendbarende hagedis.

FIGUUR 11
Stekelslak.FIGUUR 12
Gegroefde naaldslak.FIGUUR 13
Zegge-korfslak.

bied direct langs de beek deels moeten ontgronden tot circa 75 cm diepte. Alleen dan blijft er voldoende dynamiek in dit fraaie natuurgebied om de enorme diversiteit in flora en fauna te behouden.

DANKWOORD

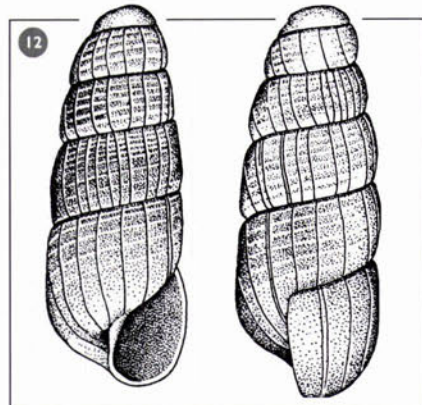
A. Keulen bedank ik voor het vertalen van de samenvatting.

SUMMARY

The article discusses the "Kathager Beemden", a nature reserve in the municipality of Nuth in the South of the Dutch province of Limburg. The reserve comprises alder carr, wooded hillsides, damp meadowland, arable land and pasture, it is transected by the Geleenbeek. The extremely reserve's flora and fauna are both rich, and especially the nutrient-poor meadows are of great botanical importance. The most important areas within the reserve have been acquired by Natuurmonumenten, the Dutch Nature Conservancy Trust.

LITERATUUR

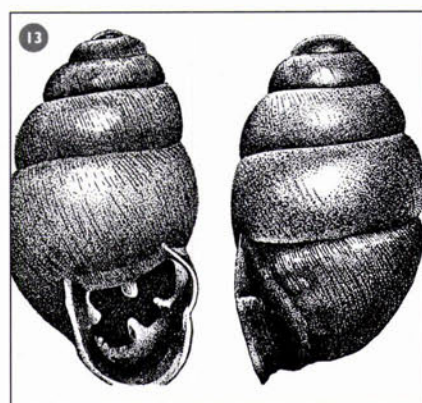
- ADAM, W., 1960. Faune de Belgique. Mollusques. Tome I. Mollusques terrestres et dulcicoles. Bruxelles; Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique.
- GITTENBERGER, E. ET AL., 1984. De landslakken van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- KEULEN, S., 1984. De Kathager Beemden. Uitgave IVN-Nuth.
- KEULEN, S., 1985. Korte beschrijving van de Kathager Beemden. Uitgave IVN-Nuth.
- KEULEN, S., 1998. De Zegge-korfslak, *Vertigo moulinsiana* (Dupuy, 1849) (Gastropoda, Pulmonata) in Nederland. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging 300: 2-9.
- KEULEN, S., 1999A. De Kathager Beemden. De Natuurgids, 37: 105-107.
- KEULEN, S., 1999B. Nieuwe ontwikkelingen in de Kathager Beemden. De Natuurgids, 37: 107-108.
- MEIJDEN, R. VAN DER, ET AL., 1990. Flora van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- MINISTER VAN LANDBOUW EN VISSERIJ, 1989. Aanwijzing als beschermd natuurmonument van de "Kathager Beemden". NM-89-778.
- NMF, 1988. Beschrijving ten behoeve van de voorlopige aanwijzing van de "Kathager Beemden", gemeente Nuth, als beschermd natuurmonument in het kader van de Natuurbeschermingswet 1967 (concept).
- PRICK, R., 1989. Beheersvisie voor het beschermde natuurmonument Kathager Beemden. Consulentenschap NMF, Roermond.
- WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1975. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.

tel (*Urtica dioica*).

De Oorvormige glasslak (*Eucobresia diaphana*) komt alleen in Zuid-Limburg en bij Nijmegen voor. De soort komt veel voor in het Elzenbroekbos.

De Tandloze korfslak (*Columelle edentula*) komt voornamelijk in de Hollandse Duinen en Zuid-Limburg voor. In de Kathager Beemden is de soort vooral op Moeraszegge (*Carex acutiformis*) te vinden. Al deze soorten wijzen erop dat de Kathager Beemden een bijzonder milieu vormen, de slakken zijn hiervoor indicatoren bij uitstek.

DE TOEKOMST

Op het gebied van ruimtelijke ordening liggen er nog wat erfenissen uit het verleden: particulier belang (in cultuur brengen van natuurgebied) versus algemeen belang (natuurwaarden versterken). De overheid werkt traag, maar langzaam worden de grenzen scherper getrokken en wordt voor een ieder duidelijk wat wel en wat niet kan.

Behalve het maaien en hooien van de graslanden en de aanleg van enkele poelen is er de laatste vijf jaar geen beheer meer uitgevoerd. De noodzaak hiertoe ontbreekt ook, daar waar de natuurlijke processen leiden tot het gewenste resultaat, moet men niet ingrijpen. Met maaien en zo mogelijk het maaisel afvoeren kunnen de schraalgraslanden in stand gehouden worden. Dit beheer wordt voortgezet, het loslaten zou tot een enorme floristische verarming van het gebied leiden.

In de toekomst zal er echter een meer fundamentele keuze gemaakt moeten worden. De verlandingsituaties vormen, naast de hooilanden, de meest waardevolle biotopen in dit gebied. Om ze te behouden zal men óf het gebied sterk moeten uitbreiden en de Geleenbeek weer moeten laten meanderen óf zal men eenmaal per circa 50 jaar het ge-

van de weinige gastheerspecifieke slakken. De soort komt voornamelijk voor op Moeraszegge (*Carex acutiformis*) en leeft van parasitaire schimmels die deze plant aantasten. De slak is in Nederland vrijwel beperkt tot het Geleenbeekdal, in de Kathager Beemden is een van de grootste populaties aanwezig. In Europa wordt deze soort met uitsterven bedreigd.

De Gestreepte korfslak (*Vertigo substriata*) komt in Nederland niet veel voor en is in Limburg zeer zeldzaam. In de Kathager Beemden leeft deze soort in het rietland. De Struikslak (*Frucicola fruticum*) komt alleen in Zuid-Limburg voor in een klein aantal populaties. Hier leeft een zeer grote populatie in een nat, vrij open wilgenbos, voornamelijk op Brandne-

IVN 'DE MAASDORPEN': AL MEER DAN TIEN JAAR VRIJWILLIG LANDSCHAPSBEHEER

Bart Reintjes, Dintel 80, 5032 CR Tilburg

De werkgroep vrijwillig landschapsbeheer van het IVN 'De Maasdorpen' is eind jaren '80 opgericht. Het werkgebied omvat globaal het gebied dat gelegen is ten westen van de Maas met de gemeenten Grubbenvorst, Sevenum, Broekhuizen en gedeelten van Horst en Meerlo-Wanssum. De werkgroep heeft een grote mate van zelfstandigheid binnen de IVN-vereniging en hoewel de coördinerende werkzaamheden door IVN-leden geschieden, zijn de beheerwerkzaamheden voor iedereen die interesse heeft toegankelijk.

Behalve vrijwilligerswerk wordt er ook advies gegeven aan particulieren en gemeenten over de inrichting en het beheer.

waarmee samen wordt gewerkt is IKL. Via IKL worden de gereedschappen geregeld en een aantal leden van de werkgroep hebben door IKL georganiseerde cursussen gevolgd. De laatste zeven jaar is het accent van de werkzaamheden steeds meer gaan liggen in de natuurgebieden van SBB (Schuitwaterreservaat) en Stichting het Limburgs Landschap (Kaldenbroek).

We werken met een vaste groep vrijwilligers (ongeveer 8 tot 10 personen). Deze groep wordt aangevuld met vrijwilligers die alleen meedoen met bepaalde projecten. Bijvoorbeeld alleen maar het project Schuitwater.

SAMENWERKING EN ORGANISATIE

Er is de afgelopen 10 jaar samengewerkt met tal van organisaties. Hierbij betreft het zowel particuliere en overheidsorganisaties als terreinbeherende instanties. Projecten zijn uitgevoerd voor o.a. de gemeenten Sevenum en Grubbenvorst, het waterschap, Nederlandse Spoorwegen, Staatsbosbeheer en het Limburgs Landschap. Een belangrijke organisatie

Iedere zaterdagochtend in de maanden november, februari en maart wordt er gewerkt. De werkzaamheden duren van 9.30 tot 13.00 uur. Tussendoor is er een kwartiertje pauze

FIGUUR 1
Opschonen ven bij Swolgender Heide
(voorjaar 1998).

FIGUUR 2
Kleine zonnedaauw komt massaal op na
opschonen ven bij Swolgender Heide.

FIGUUR 3
Plaggen ven Swolgender Heide (1997).

FIGUUR 4
Afvoeren plagsel ven Swolgender Heide (1997).

IVN 'de Maasdorpen' in nauwe samenwerking met Staatsbosbeheer bezig om de oorspronkelijk flora terug te krijgen. De situatie in het voorjaar 1992 was een aantal sterk verdroogde en verstoorde vennen. In de vennen die gelegen waren op kavel 31 waren een kikkerpoel en greppels aangelegd. Het zand van de kikkerpoel en greppels werd daarbij

waarbij koffie en koeken genuttigd worden (deze worden betaald door de opbrengsten van het hout).

De vrijwilligers krijgen half oktober het programma toegestuurd voor de maand november en in januari voor de maanden februari en maart. Hierbij wordt een kort verslag toegevoegd van de resultaten van de verschillende projecten. Af en toe vindt er in de zomermaanden een speciale excursie plaats voor de vrijwilligers en overige belangstellenden om de resultaten van het beheer te bekijken.

Behalve het rondsturen van het programma en de excursies wordt de bekendheid van de werkgroep ook vergroot door artikeltjes in de regionale en lokale krant en door de regionale radio-omroep.

PROJECTEN

De afgelopen 10 jaar zijn meer dan 60 projecten aangepakt. Bij de meeste projecten is het initiatief gekomen uit de werkgroep. In samenspraak met de eigenaar wordt bij de grotere projecten een plan van aanpak en een einddoel opgesteld.

De diversiteit aan werkzaamheden is groot. Hieronder volgt een korte bloemlezing van een aantal projecten van de afgelopen jaren waarna op twee projecten nader wordt ingegaan.

PROJECT: HERSTEL VENVEGETATIE IN HET BEGRAZINGSGBIED DE PASTOORSWEI

De Pastoorswei is een begrazingsgebied dat ligt in het noorden van het Schuitwaterreservaat. Dit begrazingsgebied wordt gekenmerkt door een grote verscheidenheid aan biotopen.

Het is een afwisseling van heidevelden, vennen, schraalgraslanden, naald- en loofbossen. De vennen gingen in de jaren '80 en '90 steeds verder in kwaliteit achteruit. Sinds 1992 is het

over het veen verspreid. De vegetatie bestond uit Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en opslag van berk met hier en daar Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*) en Dopheide (*Erica tetralix*).

WERKZAAMHEDEN EN RESULTATEN

Door op kleinschalige wijze te plaggen proberen de werkgroep en Staatsbosbeheer een waardevolle ven- en vochtige heidevegetatie te krijgen. Het eerste proefvlak van 12 bij 15

eigenaar

Gemeente Grubbenvorst
Gemeente Sevenum
Gemeente Horst
Limburgs Landschap
Limburgs Landschap
particulier
particulier
particulier
Nederlandse Spoorwegen
Staatsbosbeheer
Staatsbosbeheer
Waterschap

projectomschrijving

aanplant wilgen langs Salderbeek Grubbenvorst
knotten wilgen Heesbeemd Sevenum
aanleg en onderhoud van wand voor solitaire bijen Zwarteplakweg
herstel voormalig schraalgrasland Kaldenbroek Grubbenvorst
opslag verwijderen rondom poel Kaldenbroek Grubbenvorst
onderhoud meidoornhaag Kaldenbroek Grubbenvorst
onderhoud hoogstamboomgaard Grubbenvorst
knotten eiken Houthuizerweg Lottum
knotten haagbeuken Stationsweg Grubbenvorst
herstel trilveenvegetatie Schuitwaterreservaat Broekhuizen
herstel venvegetatie Pastoorswei Schuitwaterreservaat
knotten wilgen Maasveldweg Broekhuizenvorst

meter is in 1992 handmatig geplagd. Het plag-sel is gebruikt om de aanwezige greppels te dichten.

Na anderhalf jaar waren al verschillende kenmerkende plantensoorten zoals Kleine zonnedauw, Tormentil (*Potentilla erecta*), Blauwe en Geelgroene zegge (*Carex panicea* en *Carex oederi* subsp. *oedocarpa*) verschenen (zie tabel I).

Na werkzaamheden van de werkgroep in 1993, 1995, 1996 en 1997 en van SBB in 1997 is het project voor een belangrijk deel klaar.

HET RESULTAAT

Dit ven was in het begin van de jaren '90 voor bijna 100% overwoekerd met Pijpenstrootje en opslag van berk en Vuilboom. Vanaf 1992 zijn de werkgroep van het IVN 'de Maasdorpen' en Staatsbosbeheer bezig door middel van plaggen, een vochtige heide- en venvegetatie terug te krijgen. De resultaten na 6 jaar beheer zijn boven verwachting.

Kwamen er in 1991 nog maar drie soorten van de rode plantenlijst van Limburg voor, nu is dit aantal gestegen naar 14 waarvan ook nog vier soorten opgenomen zijn in de rode lijst van Nederland. Het betreft Moeraswolfsklauw (*Lycopodiella inundata*), Bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*), Moeras-hertshooi (*Hypericum elodes*) en Grondster (*Illecebrum verticillatum*). Het terreintje heeft zich dan ook wat betreft de flora ontwikkeld tot één van de meest waardevolle van het Schuitwaterreservaat.

De ontwikkeling betreffende storingssoorten zoals Pijpenstrootje, Knolrus (*Juncus bulbosus*) en Moerasstruisgras (*Agrostis canina*) valt mee. Deze soorten nemen wel langzaam toe maar alleen daar waar sprake is van te veel recreatiedruk en/of op hoger gelegen plekken.

De oudste plekken die geplagd zijn ontwikkelen zich nu tot het Dopheide-verbond (*Eri-cion tetralicis*) en dan met name de Associatie van Moeraswolfsklauw en Bruine snavel-bies (*Lycopodio-Rhynchosporium albo-fus-cae*).

Wat betreft de fauna zijn in en bij de vennen onder andere aangetroffen:

Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara*), Heikikker (*Rana arvalis*), Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*), Kamsalamander (*Triturus cristatus*) en de kenmerkende insectensoorten Groentje (*Callophrys rubi*), Basterdzandloopkever (*Cicindela hybrida*), Boszandloopkever (*Cicindela sylvatica*) en Veldkrekkel (*Gryllus campestris*).

PROJECT: HERSTEL TRILVEENVEGETATIE ZUID-MOERAS; WERKZAAMHEDEN VANAF 1996

FIGUUR 5
Zagen wilgenopslag trilveen
Schuitwaterreservaat (1994).

Het Schuitwaterreservaat is vermaard om haar verschillende verlandingsstadia. Het is een van de weinige gebieden in Nederland waar je bijna alle verschillende verlandingsstadia die Nederland rijk was aantrof en in mindere mate nog kunt aantreffen. Trilvenen behoren tot een kwetsbare plantengemeen-schap die niet alleen in Nederland maar ook in de rest van Europa zeldzaam is.

BEHEERSWERKZAAMHEDEN

Er is een proef gedaan in 1996/1997 met een mesotroof trilveen in het zuidmoeras. Het trilveen werd sterk bedreigd door de opslag van met name Grauwe wilg. De werkzaamheden bestonden uit het tot op de grond af-zagen van de wilgenopslag. De terreinomstandigheden waren zodanig dat groot materieel niet kon worden ingezet

TABEL I

Overzicht planteninventarisatie kavel 31c ven, Schuitwater. Gemiddelde bedekking (%) van een aantal kenmerkende hogere planten en veenmos ssp. In een geplagd vlak (1992).

Planten	Latijnse naam	1991	1993	1994	1996	1997	1998	Toe-/afname
Pijpenstrootje	<i>Molini caerulea</i>	90%	2%	5%	8%	10%	10%	toename
Knolrus	<i>Juncus bulbosus</i>	1%	10%	30%	20%	5%	5%	sterk wisselend
Dopheide	<i>Erica tetralix</i>	1%	1%	0,5%	1%	2%	4%	sterke toename
Veenpluis	<i>Eriophorum angustifolium</i>	3%	0%	<1%	<1%	<1%	1%	toename
Veenmos	<i>Sphagnum</i> sp.	5%	0%	1%	3%	1%	3%	wisselend
Kleine zonnedauw	<i>Drosera intermedia</i>	0%	2%	10%	35%	45%	50%	sterke toename
Tormentil	<i>Potentilla erecta</i>	0%	<1%	<1%	1%	1%	1%	toename
Blauwe zegge	<i>Carex panicea</i>	0%	<1%	1%	2%	2%	2%	lichte toename
Geelgroene zegge	<i>Carex oederi</i> subsp. <i>oedocarpa</i>	0%	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%	afname
Moerasviooltje	<i>Viola palustris</i>	0%	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%	toename
Moerasstruisgras	<i>Agrostis canina</i>	0%	0%	2%	5%	8%	10%	toename
Waterviel	<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	0%	0%	<1%	<1%	<1%	<1%	toename
Witte snavelbies	<i>Rhynchospora alba</i>	0%	0%	0%	0%	5%	10%	sterke toename
Veelstengelige waterbies	<i>Eleocharis multicaulis</i>	0%	0%	0%	0%	1%	2%	toename
Struikheide	<i>Calluna vulgaris</i>	0%	0%	0%	0%	<1%	<1%	toename
Moeraswolfsklauw	<i>Lycopodiella inundata</i>	0%	0%	0%	0%	<1%	<1%	toename
Bruine snavelbies	<i>Rhynchospora fusca</i>	0%	0%	0%	0%	0%	1%	toename
Onbegroeid		5%	80%	45%	25%	12%	5%	afname

Het geïnventariseerde gebied meet 10 bij 14 meter.

De bedekking van een bepaalde plantensoort is geschat en uitgedrukt in een percentage van de totale oppervlakte (140 m²). Wordt een plantensoort schaars aangetroffen, dan is dit weergegeven met een bedekkingspercentage van minder dan 1% (<1%). De inventarisatie van 1991 betreft de oorspronkelijke vegetatie. In 1992 is het geïnventariseerde gebied handmatig geplagd (tussen de 5 tot 10 cm diepte).

FIGUUR 6
Terugkeer Slangewortel na herstelbeheer op
trilveen Schuitwaterreservaat (1996).

en er alleen gewerkt kon worden als er een dik pak ijs lag. Van het snoeihout zijn kooien gemaakt op een hoger gelegen gedeelte.

RESULTATEN

De oppervlakte van het trilveen met haar kenmerkende begroeiing is 4 maal zo groot geworden.

De successie naar soortenarm wilgenbroekbos is stopgezet. Hiervoor in de plaats komt een soortenrijk trilveen, waarin vooral soorten als Slangewortel (*Calla palustris*), Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*), Harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*), Blonde egelskop (*Sparganium erectum* subsp. *neglectum*), Grote lisdodde (*Typha latifolia*), Holpijp (*Equisetum fluviatile*) en diverse zeggen sterk op de voorgrond treden. De plantengemeenschappen die te herkennen zijn, behoren tot de Riet-klasse (*Phragmitetea*). Te onderschei-

den zijn het Waterscheerling-verbond (*Cicution Virosae*) met als kensoorten Waterscheerling (*Cicuta virosa*), Hoge cyperzegge (*Carex pseudocyperus*), Slangewortel en Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) en het Riet-Verbond (*Phragmition*) waarbij met name de Holpijp-associatie duidelijk herkenbaar is.

TENSLOTTE

De voorbeelden geven aan dat werkgroepen die in de natuur op kleinschalige wijze bezig zijn met beheer prachtige resultaten kunnen laten zien. De werkgroep vrijwillig landschapsbeheer van het IVN 'De Maasdorpen' heeft al meer dan 10 jaar gewerkt aan tientallen grotere en kleinere beheerprojecten. Hiervoor is de goede samenwerking met terreineigenaren zoals met Jan Teeuwen van Staatsbosbeheer en Gerard Evenhuis van Stichting het Limburgs Landschap en met gemeenten onontbeerlijk. IKL zorgde al die ja-

ren voor goed gereedschap. Maar het belangrijkste blijven de tientallen vrijwilligers die ieder jaar op een zaterdagochtend in het vroege voor- en late najaar de handen uit te mouwen steken.

DANKWOORD

Dank aan Wiel van de Linden voor het geven van aanvullende informatie en een aantal foto's; Jan Teeuwen voor het beschikbaar stellen van een aantal dia's van het vrijwilligerswerk en tenslotte Eleonore Teitsma voor het kritisch doorlezen van de tekst.

SUMMARY

IVN 'DE MAASDORPEN'; OVER TEN YEARS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT BY VOLUNTEERS

IVN 'de Maasdorpen' is a branch of a large Dutch society for nature studies, and coordinates environmental management by volunteers in the municipalities of Grubbenvorst, Sevenum, Horst and Broekhuizen in northern Limburg. From 1992 on, its activities have concentrated on two nature reserves owned by Staatsbosbeheer (Schuitwaterreservaat) and Het Limburgs Landschap (Kaldenbroek).

This article discusses the results of two projects that took place in the Schuitwater conservation area. The first involved the restoration of moorland vegetation, while the second aimed to restore the marshland vegetation of a former meander of the river Meuse. Thanks to the efforts of the IVN volunteers, many endangered plant species are now returning to these areas.

VRIJWILLIGERS ZORGEN VOOR DE ONTWIKKELING VAN EEN BIJZONDERE FLORA LANGS EEN SPOORBAAN

H. van Houts, Paulus Holtenstraat 14, 6031 CS Nederweert, IVN-Weert e.o.

In de regio Weert tref je zoals op vele plaatsen elders nog kleinschalige natuurterreinen aan langs kanalen, spoorbanen en wegen. Stukjes natuur, die -mits met zorg beheerd - van bijzonder belang zijn voor de flora en fauna, zoals uit het onderstaande artikel blijkt. Een terrein, dat in dit kader bijzondere aandacht verdient is de "Schaapsdijk", genoemd naar een ter plaatse lopend pad. Het ligt langs de spoorlijn Eindhoven-Weert.

HISTORIE

In het begin van deze eeuw werd de omgeving van de Schaapsdijk gekenmerkt door wat natte heide en broekbos. Op de lemige zandgrond kwam een orchideeënrijke variant voor van de plantengemeenschap van natte heide. Restanten hiervan zoals o.a. Dopheide, Klokjesgentiaan en Gevlekte orchis zijn nu nog in het terrein te vinden. Na de aanleg van de spoorlijn en het in cultuur brengen van bos en heide kon de oorspronkelijke flora zich nog ten dele handhaven op de brede buitenbermen.

Voor een betere afvoer van water van de agrarische percelen in de omgeving werd een spoorloot - in beheer overgenomen door het Waterschap - uitgediept en verbreed. Deze ingreep en de ontwatering van de belendende percelen in het kader van de plaatselijke ruilverkaveling leidden tot verdroging van het terrein. De gevolgen voor de plantengemeenschap van natte heide bleven niet uit. Op een enkele uitzondering na is daar geen sprake meer van.

De herprofilering van de spoorbaan Eindhoven-Weert in 1995 heeft ook sporen nagelaten. Een buitenberm langs de waterlossing werd gedeeltelijk opgehoogd en geëgaliseerd. Kruiden zoals Muizenootje, Zandblauwtje en Jacobskruid gingen achteruit. Intensief contact en overleg met de aannemer van het werk en de Nederlandse Spoorwegen hebben er ongetwijfeld toe bijgedragen, dat schade aan de rest van dit natuurterrein beperkt bleef.

BEHEER TOT BEGIN TACHTIGER JAREN

Het beheer door de Nederlandse Spoorwegen beperkte zich tot het kappen van bomen en struiken en het afbranden van de buitenbermen. Het terrein bleef daardoor open. De bijzondere flora verdween door vergrassing grotendeels. Deze wijze van beheer duurde tot 1960. In dat jaar gingen de buitenbermen in eigendom over naar de gemeente Weert en bleven alleen de spoorbermen in beheer bij de Nederlandse Spoorwegen. Deze werden en worden nog regelmatig gemaaid.

Het onderhoud van de buitenbermen kwam toen op een laag pitje te staan met als gevolg dat zich hierop een rijke houtopstand heeft kunnen ontwikkelen ten koste van de aanwezige flora. Met name berk, Vuilboom en diverse soorten wilgen hebben gezorgd dat op korte termijn een brede houtsingel ontstond. De Struikheide, die ten gevolge van de verdroging van het terrein al meer voorkwam dan de Dopheide werd grotendeels verdrongen door het Pijpenstootje. Ook de Stekelbrem, de Kruiwilg en de Gagel gingen achteruit.

BEHEER DOOR DE VENEL-WERKGROEP VAN HET IVN WEERT E.O.

Een keerpunt in het beheer van het terrein kwam 1984. In dit jaar startte de VENEL (Vrijwillig Educatief Natuur- En Landschapsbe-

heer) werkgroep van het Instituut Voor Natuurbeschermings-educatie (IVN) Weert het project Schaapsdijk langs de spoorlijn Eindhoven-Weert. Het beheer was en is gericht op het herstellen en het ontwikkelen van de flora en fauna. Voor een goed beheer zijn de zeer smalle en langgerekte vorm van het terrein en de ligging temidden van cultuurgronden een nadeel. Een van de motieven voor het handhaven van een gedeelte van de houtsingel op een van de buitenbermen is dan ook het inwaaien van meststoffen beperken.

HET TERREIN

Het terrein dat wordt beheerd heeft een oppervlakte van ongeveer 2 ha. en het omvat behalve de spoorbermen met sloot de buitenbermen. Deze laatste hebben een breedte die varieert van drie tot tien meter. Akker- en weiland vormen de begrenzing en dat betekent een vrij geïsoleerde ligging van het gebied. In het kader van een ruilverkaveling is in de omgeving bos aangeplant en dit heeft het isolement gedeeltelijk doorbroken. De afstand tot het Weerterbos (gemengd bos) en de dennenbossen en zandverstuiving van de Weerter- en Budelerbergen is niet zo groot. Een grote barrière is de autosnelweg (A2) tussen het Weerterbos en de Schaapsdijk.

De buitenbermen en de waterlossing/spoorloot hebben de belangrijkste waarde voor de flora en fauna.

Om een indruk te geven van dit natuurgebied wordt hierna de ontwikkeling van een onderdeel van het terrein, bestaande uit een buitenberm met houtsingel en waterlossing met werkpad, nader belicht en middels een tweetal foto's in beeld gebracht.

HOUTSINGEL

Na 14 jaar beheer heeft de houtsingel een open karakter gekregen. Het aanvankelijk dichte bos, waarin vooral berk en in mindere mate wilg, Vuilboom en Ratelpopulier domineerden bestaat nu uit een vrij smalle geslo-

ten singel (struweelrand) van hoog opgroeiende wilgen met enkele berken, Ratel-populieren en eiken. In de rand komt veel braamstruweel voor.

In de door kappen ontstane open strook, die wordt gekenmerkt door een kruidenrijke vegetatie, komen vrijstaande Vuilbomen en wilgen verschillend van soort en leeftijd voor.

De structuur van de houtsingel heeft inmiddels het beoogde doel bereikt:

- 1 een dichte buffer van vooral wilg langs de akker.
- 2 een open structuur met vrijstaande struiken, verschillend van soort en leeftijd.
- 3 geen bomen met brede kronen (schaduwwerking en vochtonttrekking)
- 4 een zeer kruidenrijke vegetatie.
- 5 een goede zoom- en mantelvegetatie voor de vlinders.

In de toekomst zal het werk zich in hoofdzaak kunnen beperken tot het verjongen van het struweel en het kappen van berken en de houtopslag en braamstruweel.

Het veranderen van de monotone vegetatie van Pijpenstrootje in de open strook voor de struweelrand tot een kruidenrijke heide of kruidenrijk grasland zal nog wel de nodige jaren vergen, vooral op de voedselrijke plekken. De grootste vooruitgang is geboekt op die plaatsen, waar in de eerste jaren van beheer voor openheid werd gezorgd en waar door maaien/plaggen gunstige voorwaarden werden geschapen voor de vestiging van diverse kruiden, zoals: Struikheide, Dopheide, Liggende vleugeltjesbloem, Gevlekte orchis, Stekelbrem en Klokjesgentiaan. Hier en daar zijn inhammen in de houtsingel gemaakt om warme en extra beschutte plekken voor insecten te krijgen. Ter afwisseling worden struiken gespaard ten behoeve van een rijk geschakeerde vegetatie, waardoor zonnige en schaduwrijke en warmere en koele plekken elkaar afwisselen.

Belangrijkste natuurwaarden:

- 6 De houtsingel vormt een belangrijk element in het landschap. De rijke structuur en de verscheidenheid aan wilgen geven daar een extra dimensie aan, vooral voor insecten, die lang kunnen profiteren van de bloeiende wilgen.
- 7 In het terrein voor de houtsingel komen bijzondere planten voor zoals: Gevlekte orchis, Welriekende nachtorchis, Liggende vleugeltjesbloem, Klokjesgentiaan,

Dubbelloof, Echt duizendguldenkruid en Echte sleutelbloem.

FIGUUR 1
Situatie omstreeks 1985. Vrij dicht bebost terrein met karrenspoor en waterlossing.

WATERLOSSING MET WERKPAD

De waterlossing, die vanaf 1980 werd beheerd door het Waterschap heeft, zoals hiervoor reeds werd aangegeven, een belangrijke functie voor de waterhuishouding. Enkele keren per jaar kreeg ze een maaibeurt evenals de taluds. Maaisel en bagger uit de sloot werden op het werkpad gedeponneerd en bleven daar liggen. Dit leidde tot een grote verrijking met als gevolg een snelle achteruitgang van bijzondere planten, zoals de Klokjesgentiaan en de orchideeën.

In 1984 nam Venel-werkgroep het beheer van de sloot met werkpad over. Eind september, als de meeste zaadvorming van de planten heeft plaatsgevonden, worden de taluds gemaaid en de sloot opgeschoond.

Om bij het opschonen van de sloot in het najaar zwaar werk te besparen wordt de bodem de gehele zomer schoongehouden. Een klein stukje, waar in een droge zomer nog lang water blijft staan, wordt ongemoeid gelaten ten behoeve van de voortplanting van o.a. de Alpenwatersalamander. Het maaisel en de slootbagger worden met de kruiwagen afgevoerd naar een container, die de gemeente Weert kosteloos beschikbaar heeft gesteld. Hoewel dit afvoeren arbeidsintensief en zwaar is wordt hieraan toch de voorkeur gegeven boven het gebruik van voertuigen. Deze verdichten de bodem en beschadigen de jonge plantjes. Waar geen heide voorkomt heeft het verschalend beheer gezorgd voor een rijkere kruidenvegetatie.

Belangrijkste waarden:

- Waterlossing
- 8 Alpenwatersalamander
- 9 BERPJE
- 10 Groene en Bruine kikker en Gewone pad
- 11 *Somatochora flavomaculata* (Bandheidlibel). Deze zeldzame libel is al enkele jaren waargenomen.
- 12 Liggende vleugeltjesbloem, Echt duizendguldenkruid en Blauwe knoop

WERKPAD

In de zomer is het pad een zee van bloemen. De Grote ratelaar bloeit massaal. Andere planten zijn: Schermhavikskruid, Boskruiskruid, Wilde peen, Wilde bertram, St. janskruid, Vogelwikke e.a. Soorten als Kleine bevernel, Duizendguldenkruid en Liggende vleugeltjesbloem zijn een aanwijzing voor een bijzondere flora. Struikheide en Stekelbrem komen op gang, hetgeen wijst op een hoge mate van verschralling.

De bloemenrijkdom is een waar paradijs voor de insecten, vooral de vlinders. Het aantal planten dat hier de afgelopen 15 jaar is geïnventariseerd bedraagt meer dan 250 soorten.

Heel langzaam heeft zich een verschuiving voorgedaan. Soorten als Berenklauw, Engewortel, Bijvoet, Akkerdistel en grassen als Kropaar, Glanshaver, Kweek en Witbol zijn

FIGUUR 2
Situatie 1994. Dezelfde omgeving.
Een "paradijselijke" flora.

bijna geheel verdwenen. De hiervoor eerder genoemde soorten zijn daarvoor in de plaats gekomen. Kwetsbare planten zijn verdwenen als gevolg van het inwaaien van gewasbestrijdingsmiddelen tijdens het besproeien van de belendende akkers.

VLINDERVRIENDELIJK BEHEER VOOR HET GEHELE GEBIED

Gedeelten van het terrein worden gefaseerd en handmatig gemaaid. Eind september wordt meestal begonnen, waarbij de nog bloeiende planten worden ontzien ten behoeve van de (laatste) vlinders. In de niet gemaaide gedeelten van het terrein kunnen eijtes, rupsen, poppen en eventueel vlinders overwinteren. Omdat op de spoorbermen als gevolg van aanvoer van grond van elders tijdens de herprofilering geen bijzondere flora is te verwachten worden deze om de twee jaar gemaaid, zodat zich een ruigtekruiden-

vegetatie kan ontwikkelen. De planten van zo'n vegetatie zijn van bijzonder belang voor de vlinders. Ruigtekruiden zijn niet gebaat bij frequent maaien. Nadeel van niet maaien is een sterke ophoping van strooisel, waar maar weinig soorten planten tegen bestand zijn. Het streven blijft gericht op een zo groot mogelijke soortenrijkdom om een rijke bloei te krijgen gedurende een langere periode, hetgeen van groot belang is voor de insecten, in het bijzonder voor de vlinders. In het terrein worden ieder jaar ruim 25 soorten dagvlinders waargenomen. De soorten en de aantallen duiden op een goed en ecologisch verantwoord beheer. Vlinders zijn daar een goede graadmeter voor.

WIJZIGING IN HET BEHEER

De nadruk van het beheer heeft zich vanaf het begin gekenmerkt door de inzet van mankracht. Op jaarbasis komt dat al gauw neer op 400 tot 500 manuren. Hoewel in de beginjaren incidenteel is geplagd zal dit alleen nog plaats vinden als een meerwaarde wordt verkregen boven het met de zeis maaien. Het zo kort mogelijk maaien van de vegetatie - om

een open zode te krijgen - is vooral van belang voor het kiemen van de zaden en de ontwikkeling van de jonge planten. Het afvoeren van het maaisel zal blijven geschieden met de kruiwagens om beschadiging en verdichting van het terrein te voorkomen.

In 1998 is een uitzondering gemaakt op het handmatig maaien. Het maaien van de taluds - met veel opslag van braam - van de diepe en brede waterlossing is zwaar en ongemakkelijk werk en daarom zijn deze in 1998 voor het eerst machinaal gedaan. Met een buitenberm, die vrij veel beschadigd werd tijdens de herprofilingswerkzaamheden van de spoorbaan, gebeurt dat ook al enkele jaren.

Het voordeel ervan is dat de vrijwilligers meer tijd kunnen vrijmaken voor de overige werkzaamheden, zoals o.a. het gefaseerd maaien van het terrein, het verjongen van de struweelrand en afzetten van houtopslag. Natuurlijk zullen de gevolgen voor de flora en fauna kritisch worden gevolgd, zodat bijstelling kan plaatsvinden als dit wenselijk wordt.

HET GAAT DE GOEDE KANT OP

De flora en fauna van het natuurterrein aan de Schaapsdijk hebben zich vanaf 1984 - na de overname van het beheer door de Venelwerkgroep van het IVN Weert - goed ontwikkeld.

Uit contacten met inwoners uit de regio, die deze omgeving van vroeger kennen, blijkt dat deze zich nog een duidelijk beeld kunnen vormen van de toestand van het natuurterrein voor 1984 en dat ze de verbeteringen "aan de spoorbaan" door toedoen van de vrijwilligers als zeer positief ervaren. Ook de "NS" zit op het goede "spoor", want natuurvriendelijk maaien van de spoorbermen door aannemers wordt niet alleen gepropageerd maar zelfs betrokken bij de beoordeling van de kwaliteit van het geleverde werk.

Deze positieve factoren zijn een extra stimulans voor de vrijwilligers van de Venelwerkgroep om de ingeslagen weg voort te gaan.

KORTE MEDEDELING

LANDSCHAPSDOEDAG IKL

Op zondag **17 oktober** organiseert de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg, IKL, rond de sfeervolle **kasteelruïne in Montfort** de Landschapsdoedag. Op dit gratis toegankelijk evenement kunnen bezoekers zich op geïnteresseerde wijze laten informeren over uiteenlopende zaken op het gebied van natuur en landschap. Het publiek is welkom van 11.00 uur tot 17.00 uur. De kasteelruïne ligt aan de Huysdijk, direct achter de dorpskern.

Op deze dertiende Landschapsdoedag kan het publiek kennismaken met het specifieke karakter van de streek, wat de mensen die er wonen bezighield en houdt en de wijze waarop ze met het landschap omgaan. Het dagprogramma biedt daartoe tal van aanknopingspunten. Uiteraard gunt de stichting IKL de bezoekers daarbij een ruime kijk in haar eigen keuken. Zo zijn er diverse stands van IKL over onder meer hoogstambomen, erfbeplantingen en specifieke projecten die IKL in Limburg uitvoert. Daarnaast demonstreren medewerkers van IKL wat landschaps-onderhoud nu in de praktijk precies inhoudt. Op het centrale deel rond de ruïne presenteren zich ongeveer 40 organisaties en verenigingen die op een of andere wijze bezig zijn met natuur en landschap. Tevens vinden demonstraties plaats van onder andere schapendrijven.

Voor mensen die naast alle informatie op hun gemak de sfeervolle, groene omgeving van Montfort willen verkennen is een wandelroute uitgezet. De vier kilometer lange tocht voert onder andere door het natuurontwikkelingsgebied Reigersbroek. De omgeving waar deze gemarkeerde route doorheen voert wordt in een folder, die men bij de ontvangststand kan krijgen, beschreven. Mensen die zijn geïnteresseerd in de roemruchte historie van de voormalige waterburcht, daterend uit 1250, kunnen op geregelde tijden mee met korte begeleide excursies die op en rond de ruïne plaatsvinden.

Kinderen die graag eens in de voetsporen van de Das treden kunnen dit doen op het dassenspoor. Geschminkt als Das kunnen kinderen zich via dit speciaal voor de Landschapsdoedag opgezette dassenspoor een beeld vormen van het leven van dit zoogdier. Deelnemende kinderen ontvangen bij de start een "dassenpaspoort" waarna ze op het spoor diverse leuke opdrachten kunnen doen.

Voor mensen met fruit uit eigen tuin die meer over het ras en verwerkingsmogelijkheden willen weten is er het fruitspreekuur. Pomologen (fruitdeskundigen) van onder andere het Pomologisch Genootschap in Limburg buigen zich ook dit jaar weer over onbekende fruitrassen die door bezoekers kunnen worden meegebracht. Maar ook voor vragen over ziekten en plagen in

de boomgaard kunt u bij hen terecht.

Naast de bekende natuurorganisaties kunt u wellicht opsteken bij de Bond van Imkers LLTB, bij de Vogelwacht Limburg en twee vogelwerkgroepen uit de regio die de thema's Kerkuilen en Huiszwaluwen aansnijden.

Wanneer u ideeën wilt opdoen voor uw moestuin of siertuin of daar vragen over heeft kunt u terecht bij de Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (Velt-Leudal). Verder zijn een wijngilde, een weefkring en een kruiden- en zadenstand present om tekst en uitleg te geven over hun activiteiten.

Naast informatie en demonstratie is er ook tijd voor muziek. De culturele dimensie zal mede vormgegeven worden door de muzikanten van de Koninklijke Fanfare De Vriendenkring uit Montfort. Regelmatig zullen zij de dag sfeervol opluisteren met muziekstukken. Daarnaast vinden optredens plaats van het Poppentheater de Klaproos uit Roermond en de Middeleeuwse poppengroep Plansjet uit België. Beide optredens sluiten goed aan bij het historische en sfeervolle karakter van de omgeving.

Bezoekers zijn vanaf 11.00 uur welkom bij de kasteelruïne aan de Huysdijk Montfort. Parkeerplaats aan de Sportlaan wordt door borden aangegeven. Fietsenstalling aan de Huysdijk.

Voor meer informatie stichting IKL: 0475-352000

BOEKBESPREKING

FLORA VAN BELGIË, LUXEMBURG, NOORD-FRANKRIJK EN DE AANGRENZENDE GEBIEDEN, 3E DRUK

Hoewel er op de titelpagina onder de titel vermeld staat "derde druk" blijkt uit de daarop volgende "kleine lettertjes" dat er eigenlijk sprake is van een nieuwe Nederlandse vertaling en bewerking van de vierde druk van de 'Nouvelle Flora de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines' uit 1993. Deze Franstalige flora is weer een bewerking van de gelijknamige Franstalige flora van J.E de Langhe et al. uit 1983 – vaak ook aangeduid als de "(flora van) de Langhe" - door J. Lambinon.

Volgens het woord vooraf is het een wetenschappelijke, naar volledigheid strevende flora en werd daarom in deze editie de tekst bijgewerkt, werden recente floristische gegevens opgenomen en is er rekening gehouden met de nieuwste nomenclatorische bevindingen. Verder zijn een aantal Nederlandse namen gewijzigd of nieuw geïntroduceerd, met name bij de bomen en struiken. Dit laatste op basis van de bin-

nenkort te publiceren naamlijst van inheemse en aangeplante bomen en struiken in Nederland en België. Helaas is in de flora geen overzicht opgenomen van de in deze editie doorgevoerde wijzigingen van plantennamen zoals in de laatste editie van Heukels' flora van Nederland gelukkig wel is gebeurd. Het is dan ook zoeken naar de aanpassingen. Wat al snel opvalt is dat de classificatie van de varen is veranderd. Het aantal families is daarbij met drie afgenomen. De indeling blijft echter anders dan in de Heukels; de flora van de Langhe behandelt meer en andere varenfamilies dan de Heukels'.

Bij de Ericales is een nieuwe familie in de flora opgenomen: de Clethraceae. Het blijkt maar om 1 soort te gaan: een struik uit oostelijk Noord-Amerika die in parken wordt aangeplant en die ook wel verwilderd wordt aangetroffen. Een 2^e nieuwe familie wordt gevormd door de Aponogetonaceae, behorend tot de Najadales. Ook daarbij blijkt het uiteindelijk om 1 nieuwe soort te gaan: een waterplant uit Zuid-Afrika die in de Ardennen verwilderd is gevonden. De derde nieuw-opgenomen familie betreft de Pontederiaceae. Deze is ook bij ons bekend door twee vertegenwoor-

digers: *Pontederia cordata*, een vijversierplant, en *Eichornia crassipes*. Soorten die door de medewerkers van het rijksherbarium nog niet als vaste bewoners van ons land zijn erkend en dientengevolge nog niet in de Heukels' zijn opgenomen.

De sleutel voor het determineren van de families is ook belangrijk gewijzigd. Er zijn extra soorten in verwerkt en bij de lastiger te determineren soorten zijn er extra kenmerken opgenomen. Daardoor is de tabel uiteindelijk aanzienlijk langer (12 blz.) geworden. Het aantal beschreven soorten is een stuk groter dan in Heukels' flora van Nederland: circa 2300 tegen circa 2000 planten in de Heukels'.

Dit is uiteraard – naast de goede kwaliteit van de sleutels – een van de belangrijkste redenen dat veel Nederlandse floristen ook de flora van België e.o. aanschaffen. Ondanks de vrij beknopte beschrijvingen van de soorten en het relatief geringe aantal figuren is het een zeer bruikbare flora, zeker voor Limburgse floristen aangezien die doorgaans planten bekijken in het gebied dat door deze flora bestreken wordt.

Ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, organiseert de Plantenstudiegroep op zaterdag 18 september a.s. een dagvullende feestelijke bijeenkomst. Het volledige programma van die dag treft u hieronder aan. Het belooft een gevarieerde, interessante en ook wel een beetje een spannende dag te worden waarop iedere 'vriend van de wilde flora in Limburg' van harte welkom is.

PROGRAMMA

ZATERDAG 18 SEPTEMBER 1999

ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

OCHTENDPROGRAMMA

in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht:

minisymposium en uitreiking van de eerste August de Wever-prijs; dagvoorzitter: Johan den Boer (voorzitter Plantenstudiegroep).

9:30	Ontvangst met koffie
10:00	Welkomstwoord en introductie tot de August de Wever-prijs
10:10 - 11:50	Presentaties van de genomineerde terreinen:
10:10	IVN-Weert: de Schaapsdijk
10:30	Gemeente Bergen: de Bergerheide
10:50	IVN-Nuth: het Kathagerbroek / de Kathagerbeemden
11:10	Gemeente Heel: de Beegderheide
11:30	IVN-de Maasdorpen: het Schuitwater
11:50	Bekendmaking prijswinnaars en prijsuitreiking
12:00	Napraten in het museumcafé
12:30	Lunch (opgave noodzakelijk!)

MIDDAGPROGRAMMA

excursie naar één van de genomineerde terreinen:

14:00	Vertrek vanaf het museum met eigen vervoer naar het excursieterrein
14:30 - 16:30	Excursie

AVONDPROGRAMMA

voor leden van de Plantenstudiegroep en genodigden:

18:00	Aperitief
19:00	Lopend buffet
21:00	Speciaal feestprogramma tot in de kleine uurtjes

Het ochtend- en middagprogramma is voor iedereen vrij toegankelijk. Voor de lunch dient men zich op te geven door **uiterlijk 7 september 1999** een bijdrage van Hfl. 10,—p.p. te storten op gironummer 1036366 (België: BF 180 op rekening 000-1616562-57) t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg onder vermelding van: 20 jaar PSG.

De uitreiking van de prijs is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de provincie Limburg.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

AGENDA VAN ACTIVITEITEN

DONDERDAG 2 SEPTEMBER vinden de leden van **Kring Maastricht** elkaar in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Zoals gebruikelijk een varia-avond waarbij ook naturalia kunnen worden getoond. Aanvang 20.00 uur.

VRIDAG 3 SEPTEMBER organiseert de **Zoogdierenwerkgroep** wederom een vleermuisexcursie met batdetectors, ditmaal onder leiding van Jan kluskens. Deze excursie start vanaf de Dagcamping "De Houtsberg" (183.5-363.7) om 20.00 uur.

ZATERDAG 4 SEPTEMBER trekt de **Paddestoelenstudiegroep** naar de Vijlenerbossen nabij Vaals. Samenkomst om 10.30 uur op de P.-Plaats "Zevenwegen" in het bos aldaar. Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

WOENSDAG 8 SEPTEMBER is er een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep** in het Natuurhistorisch Museum Maastricht en die begint om 20.00 uur.

DONDERDAG 9 SEPTEMBER is er een bijeenkomst van **Kring Roermond** over vogels. De bijeenkomst heeft plaats in het Roerstrekmuseum, Kerkplein 10 te St. Odiliënberg. Aanvang 19.30 uur. Afsluiting 21.15 uur. Iedereen is van harte welkom.

DONDERDAG 9 SEPTEMBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een practicumavond. Dit alles vindt plaats in het IVN-zaaltje onder de bibliotheek van Ransdaal, Ransdalerstraat 64. Aanvang om 19.30 uur. Andere belangstellenden zijn ook welkom.

VRIDAG 10 SEPTEMBER zal Peter Keyzers voor de **Herpetologische studiegroep** een film draaien over de Adder. Deskundigen zullen de laatste stand van zaken over diverse adderonderzoeken toelichten. De bijeenkomst wordt gehouden in het BC Broekhin, Bob Boumanstraat 30, te Roermond. Aanvang 20.00 uur.

VRIDAG 10 SEPTEMBER organiseert de **Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (SOK)** een leden-bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang 19.30 uur.

ZATERDAG 11 SEPTEMBER houdt de **Plantenstudiegroep** een excursie naar de maasoever. Rian Wolfs staat om 9.00 uur klaar achter NS-station Maastricht (oostelijke ingang Meerssenerweg).

ZATERDAG 11 SEPTEMBER organiseert de **Libellenstudiegroep** een dagexcursie naar het Ravensbos, Waterval en Ulestraten. Samenkomst bij NS-station Meerssen, vanwaar excursieleider dhr J. Boosten (043-6015382) om 10.00 uur vertrekt.

ZATERDAG 11 SEPTEMBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een excursie naar De Ijzere Man te Weert. Samenkomst om 10.30 uur. De plek volgt nog! Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

MAANDAG 13 SEPTEMBER wordt de jaarlijkse varia-avond van **Kring Heerlen** gehouden in de zaal van Stichting Botanische Tuin, St. Hubertuslaan 71 te Terwinselen (Kerkrade-West). Aanvang 20.00 uur.

ZATERDAG 18 SEPTEMBER vindt er een inventarisatie voor **Kring Venray** van reptielen, libellen en sprinkhanen rond Venray plaats. Verplichte opgave bij Henk Heijligers (077-4632885).

ZATERDAG 18 SEPTEMBER organiseert de **Libellenstudiegroep** een dagexcursie in de omgeving van Venray. De heer J. Teeuwen (0478-586757) verwacht geïnteresseerden om 10.00 uur bij NS-station Venray.

ZATERDAG 18 SEPTEMBER verzorgt de **Paddestoelenstudiegroep** een excursie naar het Eyserbosch nabij Eijs. Om 10.30 uur komen belangstellenden bijeen op NS-station Klimmen-Ransdaal. Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

DONDERDAG 23 SEPTEMBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een practicumavond in het IVN-zaaltje onder de bibliotheek van Ransdaal, Ransdalerstraat 64. Aanvang om 19.30 uur. Andere belangstellenden zijn ook welkom.

VRIDAG 24 SEPTEMBER wordt er een dialezing gegeven voor de **Zoogdierenwerkgroep** over de determinatie van vleermuizen. Martijn Dorenbosch en Ludy Verheggen zullen het specifiek hebben over het determineren van vleermuizen in groeves en kerkzolders. BC Broekhin, Bob Boumanstraat 30-32 te Roermond. Aanvang om 20.00 uur.

ZATERDAG 2 OKTOBER bezoekt de **Paddestoelenstudiegroep** het Bunderbos bij Bunde. Geïnteresseerden komen samen om 10.30 uur op de P.-Plaats bij NS-station Bunde. Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

DONDERDAG 7 OKTOBER **Kring Maastricht**, bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum om 20.00 uur.

DONDERDAG 7 OKTOBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een practicumavond in het IVN-zaaltje onder de bibliotheek van Ransdaal, Ransdalerstraat 64. Aanvang om 19.30 uur. Andere belangstellenden zijn ook welkom.

ZATERDAG 9 OKTOBER organiseert **Kring Venray** een poelenopschoondag. Vertrek om 9.00 uur vanaf NS-station Venray.

ZATERDAG 9 OKTOBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een excursie naar de Groote Heide van Venlo. Samenkomst om 10.30 uur op NS-station Venlo. Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

ZONDAG 10 OKTOBER organiseert **Kring Venlo** een paddestoelenexcursie in het natuurgebied Het Zwarte Water. Geïnteresseerden staan om 14.00 uur op de P-plaats aan de Schandeloselaan klaar voor vertrek.

MAANDAG 11 OKTOBER zal de heer Thij Dinnissen voor **Kring Heerlen** over zijn ervaringen met het Indonesische eiland "Flores" vertellen. Aanvang om 20.00 uur in de zaal van Stichting Botanische Tuin, St. Hubertuslaan 71 te Terwinselen.

WOENSDAG 13 OKTOBER is er een samenkomst van de leden van de **Vlinderstudiegroep**. Deze bijeenkomst vindt plaats in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang om 20.00 uur.

DONDERDAG 14 OKTOBER staat bij de lezing van Wim de Veen voor **Kring Roermond** "Het weidebeheer heden en verleden" centraal. De bijeenkomst vindt plaats in het Roerstrekmuseum, Kerkplein 10 te St. Odiliënberg. Aanvang 19.00 uur. Einde om 21.15 uur. Iedereen is van harte welkom.

ZATERDAG 16 OKTOBER wordt een excursie van de **Paddestoelenstudiegroep** gehouden. Het Ijzerebosch bij Susteren wordt mycologisch onderzocht. Belangstellenden worden om 10.30 uur verwacht op NS-station Susteren. Verplichte opgave bij P. Kelderman (043-6016055).

ZONDAG 17 OKTOBER verzorgt **Kring Heerlen** een paddestoelenexcursie naar het gebied Erenstein in Kerkrade. Samenkomst is om 13.45 uur op de kleine parkeerplaats achter het NS-station aan de Spoorsingel in Heerlen, schuin tegenover het Sporthotel of om ca. 14.15 uur bij de grote parkeerplaats tegenover Kasteel Erenstein aan de Brughofweg te Kerkrade.

ZATERDAG 23 OKTOBER wordt er een excursie van de **Paddestoelenstudiegroep** gehouden in het Natuurreservaat Oost-Maarland. Vertrek vanaf de achterzijde van NS-station Maastricht (aan de Meerssenerweg) om 10.30 uur vertrokken wordt.

ZONDAG 24 OKTOBER strijkt de **Paddestoelenstudiegroep** haar vleugels uit naar het Weerterbos. De excursie vertrek om 10.30 uur vanaf NS-station Weert.

ZONDAG 24 OKTOBER organiseert **Kring Venlo** een (trek)vogelexcursie op de Groote Heide bij Venlo. Start om 8.00 uur vanaf het informatiecentrum.

DINSDAG 26 OKTOBER wordt het **Periodiek Overleg** gehouden in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Aanvang 20.00 uur.

DONDERDAG 28 OKTOBER houdt de **Paddestoelenstudiegroep** een practicumavond in het IVN-zaaltje onder de bibliotheek van Ransdaal, Ransdalerstraat 64. Aanvang om 19.30 uur. Andere belangstellenden zijn ook welkom.

Aankondigingen voor deze rubriek dienen uiterlijk de twee maanden voorafgaande aan die waarin de activiteiten plaatsvinden schriftelijk bij de redactie bekend te zijn.

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Secretaris: R. Tilmans
Kerkstraat 62, 6267 EE Cadier en Keer
Telefoon 043-4073099
e-mail: rtilmans@worldonline.nl

PLANTENSTUDIEGROEP

Secretaris: E.N. Blink
Pius XII straat 20, 6247 AW Gronsveld

SPINNENWERKGROEP LIMBURG

Inlichtingen: J.H.G. Peeters
Telefoon overdag: 043-3505484

STUDIEGROEP ONDERAARDSE

KALKSTEENGROEVEN
Secretaris (a.i.): Joep Orbons
Holdaal 6, 6228 GH Maastricht

VLINDERSTUDIEGROEP

Secretaris: J. Queis
Spaanse singel 2, 6191 GK Beek

ZOOGDIERENWERKGROEP

Inlichtingen: T. Lenders
Groenstraat 106, 6074 EL Melick

KEVERSTUDIEGROEP

Secretaris: G.J.M. van Buren
Handvorm 9, 6372 DK Schaesberg

PADDESTOELSTUDIEGROEP

Inlichtingen: P.H. Kelderman
Herkenbroekerweg 23, 6301 EG Valkenburg

VISSENWERKGROEP

Inlichtingen: R. Akkermans
Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Contactpersoon: W. Jansen
Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond

VOGELSTUDIEGROEP

Contactpersoon: Rob van der Laak
Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen

WERKGROEP BEHOUDSCHINVELDSE BOSSEN EN BRUNSSUMMERHEIDE

Secretaris: P. Spreuwenberg
Aan de Slagboom 2, 6372 KW Schaesberg

MOSSENSTUDIEGROEP

Inlichtingen: J. Hermans
Hertestraat 21, 6067 ER Linne

WERKGROEP MEINWEG

Inlichtingen: W. Jansen
Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond

STUDIEGROEP BLOEMEN EN BIJEN

Contactpersoon: L. Hensels
Tramstraat 9, 6088 EA Roggel

LIBELLENSTUDIEGROEP

Contactpersoon: J. Hermans
Hertestraat 21, 6067 ER Linne

SLAKKENWERKGROEP

Contactpersoon: S. Keulen
Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg

KRING MAASTRICHT

Voorzitter (a.i.): D.Th. de Graaf
Klokbekestraat 20, 6216 TR Maastricht

KRING HEERLEN

Voorzitter: P. Thomas
L.T.M.-weg 26, 6412 BP Heerlen

KRING VENLO

Voorzitter: J. Eenshuistra
L. van Beierenstraat 1, 5913 VM Venlo

KRING ROERMOND

Voorzitter: M. de Ponti
Parklaan 10, 6045 BT Roermond

KRING VENRAY

Secretaris: H. Heijligers
Lottumseweg 27, 5872 AA Broekhuizen